1911
ԵՐԵՍՈՒՆԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rèdaction „Mschak"
Խմբագրատան տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերի).
Յայտարարութիւնք ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Խմբագրատան տէլէֆօն № 253.

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ՆԵՐԿԱՅ 1911 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

(39-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 րուբլի է, 11 ամսվանը նոյնպէս 10 ր., 10 ամսվանը 9 ր., 9 ամսվանը 8 ր., 8 ամսվանը 7 ր., 7 և 6 ամսվանը 6 ր., 5 ամսվանը 5 ր., 4 ամսվանը 4 ր., 3 ամսվանը 3 ր., 2 ամսվանը 2 ր., 1 ամսվանը 80 կ. և 20 կ. պօստի ծախք.

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դօլլար. Եւրօպայի բաժանորդները 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները 10 րուբլի. Թիւրքիայի բաժանորդները 120 ղրուշ.

Հասցէները փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն, և միևնոյն ժամանակ 40 կօպ. նամականիշով.

Հին բաժանորդներից խնդրվում է կցնել փոխադրական բլանկի վրա նախկին տպագրված հասցէն իր վրա ունեցած համարով.

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ". Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rèdaction du journal „MSHAK".

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ

յայտնում է ի գիտութիւն ընդհանուրի, որ քաղաքային Ալէքսանդրեան հիւանդանոցում (մորթու և վեներական հիւանդութիւնների) կատարվում է սիֆիլիսի բժշկութիւն պրօֆեսսոր Էրլիխի «606» պրեպարատով (Սալվարսան): Այդ պրեպարատով բժշկվելու ժամանակ, բացի հիւանդանոցային վճարից—6 ր. իւրաքանչիւր 2 շաբաթվայ համար—հիւանդները վճարում են իսկական արժէքով՝ 3 րուբլի պրեպարատի համար և 1 ր. 50 կ. արեան Վասսերմանի ռէակցիայի կատարման համար:

Տեղեկութիւններ ստանալու համար դիմել այնտեղ ներքին հիւանդանոցի կառավարիչ բժ. Ս. Ս. Խստամանովին, ցերեկվայ ժամը 10-ից մինչև 12-ը:

(ա. օ.) 66. 2—2

Ցանկանալով կարելութիւն տուած լինել սակաւ միջոց ունեցող անձերին եւ համեմատաբար էժան գնով ծխելու ԱՄԵՆ ՄԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԻՆ ԲԱՒԱՐԱՐՈՂ ՏՈՒԹ. ՊԱՊԻՐՈՍՆԵՐ,

Ա. ԷՆՖԻԱՃԵԱՆՑԻ
ՖԱԲՐԻԿԱՆ
ԲԱՑ Է ԹՈՂԵԼ ՊԱՊԻՐՈՍՆԵՐ
„ԼԷՎ" 20 ՀԱՏԸ 5 Կ.

„ԼԷՎ" պապիրոսները այնքան ԼԱՒ են ամեն մի կողմից, որ անկարելի է մտածել, թէ որեւէ մեկը, եթէ փորձել է այդ պապիրոսները, մշտական չը ծխէ դրանց, որպէս

ԱՄԵՆԱԼԱՒ ՊԱՊԻՐՈՍ
ՀՐԱՊԱՐԱԿԻ ՎՐԱ ԳՏՆՎՈՂ
ՆՈՅՆԱՐԺԷՔ ՊԱՊԻՐՈՍՆԵՐԻՑ

(չ.ու.կ.) առ. 1428. 10—10

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Յունվարի 24-ին, երկուշաբթի

ՆՇԱՆԱԿՎԱԾ

ԴԻՄԱԿԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՅԵՏԱՁԳՎՈՒՄ Է

Երկուշաբթի, յունվարի 31-ին.
(առ.) 68. 1—1

ԹԻՒՐՔԱՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ

Խօսելով Ա. Ղուկասեանի թողած ժառանգութեան մասին, մենք ցանկութիւն յայտնեցինք, որ տրամադրելի գումարով գլուխ բերվի բացի նրա հիմնական նպատակից, որ վերաբերում է կրթական գործի կազմակերպութեանը, նաև Թիւրքահայաստանի ուսումնասիրութեան գործը.

Անշուշտ, այդ հնարաւոր կը լինի այն դէպքում, եթէ կտակը թոյլ է տալիս նաև մի այդպիսի գործադրութիւն թողած գումարների վերաբերութեամբ.

Եթէ այդ խոշոր ժառանգութիւնը չէ տրամադրում իրականացնելու մեր առաջադրած նպատակը, պէտք է ուրիշ միջոցներ որոնել առաջիկայ տարիներում գլուխ բերելու մեր յիշած ուսումնասիրութեան ծրագիրը.

Թիւրքահայաստանը, որ կպած է Անդրկովկասին, ունի տնտեսական և կենցաղական շփումների մեծ տրամադրութիւններ մեր երկրի հետ. Եթէ մինչև այժմ այդ շփումները չեն արտայայտվել տնտեսական խոշոր ձեռնարկութիւններով, դրա պատճառն այն է, որ ձախորդ էին արտաքին պայմանները և Թիւրքեան կղզիացել էր մեր սահմանագլխի ամբողջ գծի երկարութեամբ.

Վերջին երկու տարիներում, երբ Թիւրքիայի քաղաքական կեանքը դիւրացրեց երկու երկիրների մէջ երթեւեկութիւնը և հաղորդակցութիւնը, մենք տեսնում ենք, թէ ինչպէս Ռուսաստանի ապրանքները մուտք են գործում Թիւրքիա և այնտեղինները գալիս են մեր երկիրը.

Երկու սահմանակից երկիրների արդիւնաբերական կապի և յարաբերութիւնների ուժեղանալը նոր ասպարէզներ է բաց անում տեղական ազգաբնակութեան աշխատանքի աղբիւրները աւելացնելու գործում և առիթ է տալիս ծրագրելու նորանոր ձեռնարկութիւններ՝ զարգացնելու տնտեսական գործունէութիւնները երկու հարևան երկիրների մէջ.

Թիւրքահայաստանի ուսումնասիրութիւնը պարզելով երկրի մէջ ապրող ազգաբնակութեան վիճակը, նրա տնտեսական, իրաւական, հասարակական, ազգագրական առանձնայատկութիւնները, լուսաբանելով նրա հիմնական կարիքները և հերթական պահանջները, հնարաւորութիւն կընծայէ մշակելու երկրի բարգաւաճման նախագծեր և հրապարակի վրա դնելու բարւոքումների ամբողջ շարաններ.

Թիւրքահայաստանի պանդուխտները տասնեակ հազարներով դեգերում են Ամերիկայում, Եգիպտոսում և ուրիշ տեղերում, մնալով տարիներով և երբեք չը վերադառնալով դէպի իրանց թողած հանդ ու անդաստանը. Եւ որքան աւելի երկար տևէ տնտեսական տագնապը երկրի մէջ, այնքան էլ երկար ժամանակ պէտք է շարունակվի մարդկանց չուել-գաղթելը դէպի հեռաւոր վայրեր հաց ապահովելու յուսով.

Թէ զուտ տնտեսական կեանքի և թէ բոլոր հասարակական կեանքի գործունէութիւնները պահանջ են զգում քաջ գիտակ լինել երկրի պայմաններին և առանձնայատկութիւններին, որպէսզի սխալներ արված չը լինեն ղեկավարական գործունէութեան մէջ և բոլորովին հիմնաւոր լինեն այն ծրագիրները, որոնք մշակվում են երկրի և ժողովրդի առաջադիմութեան համար.

Եթէ չը կան տրամադրելի գումարներ երկրի ուսումնասիրութեան համար, պէտք է թիւրքահայերը գտնեն այդպիսին. Թէ Կ. Պօլսի պատրիարքարանը և թէ երկրի առաջադիմութեան նախանձախնդիր շրջաններ պէտք է ...... երկրի բազմակողմանի ուսումնասիրութեան խնդիրը, որպէսզի իւրաքանչիւր մարդ ծանօթ լինի այն երկրին և ժողովրդին, որտեղ նա գործելու է.

Ա. Քալանթար

ԺԱՆՏԱԽՏԻ ՏԱՐԱԾՎԵԼԸ

Բերլին.—Ի նկատի ունենալով սանիտարական պայմանների փոփոխութիւնները Արևելեան Ասիայում, պետական կանցլերը առաջարկութիւն արեց կայսրին դադարեցնելու կրօնպրինցի ճանապարհորդութիւնը Ասիայի մէջ. Կրօնպրինցը Կալկաթայից կը վերադառնայ հայրենիք. Բանկոկի, Պէկինի և Տօկիոյի պալատները, նաև Նիդէրլանդական և ամերիկական գաղութների ներկայացուցիչները, որոնք հրաւէր էին ուղարկել կրօնպրինցին, ցաւակցութիւն յայտնեցին մարշրուտը փոխելու համար.

Խարբին.—Ֆուձեադանը պաշարված է չինական զինուորներով, իսկ Խարբինը ռուսական զօրքերով.

Պէկին.—Զանազան պետութիւնների դեսպանները ժանտախտի պատճառով իրանց ընտանիքներին ուղարկում են Եւրօպա.

Բրիւսսել.—Պարլամենտին առաջարկվեց անմիջապէս Բրիւսսելում գումարել միջազգային կօնֆերէնցիա Եւրօպան ժանտախտից պաշտպանելու միջոցներ մշակելու համար.

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

Պետերբուրգի դիպլօմատիական շրջաններում վերստին խօսեցին դունայադրիական երկաթուղու մասին. Ներկայումս այդ հարցի առիթով բանակցութիւններ են վարվում Սերբիայի, Չերնագօրայի, Ռումինիայի և Բոլգարիայի միջև, որոնց մէջ եռանդուն մասնակցութիւն են ցոյց տալիս ռուսաց և իտալական դիպլօմատիան. Լուր է պտտում, որ Կ. Պօլսի ռուսաց դեսպան Չարիկօվին աջողվել է ստանալ Բ. Դրան համաձայնութիւնը յիշեալ գծի կառուցման համար. Բայց և այնպէս, Պետերբուրգում կարծում են, որ Վիէննայի կաբինէտը իրանից կախված ամենը կանէ, որպէսզի խանգարէ նախագծի իրագործման.

Կ. Պօլիս.—Զինուորական մինիստրութեան բիւջէն կազմում է 9 միլիօն րուբլի.

«Մշակի» երէկվայ համարում «Օրվայ նորութիւնների» մէջ տպված լուրը՝ թէ «Երիտասարդ-Թիւրքերի առաջին ծովային ցոյցը վերջացաւ աջողութեամբ»՝ թերատ տպված լինելով, հարկաւոր ենք համարում ուղղել սխալը. Պէտք է տպված լինէր՝ «Երիտասարդ-Թիւրքերի օրով իտալական կառավարութեան սարքած առաջին ծովային ցոյցը վերջացաւ աջողութեամբ». Ինչպէս յայտնի է, Տրիպօլիսում ծագած թիւրիմացութիւնների պատճառով, Իտալիան իրան վիրաւորված զգալով պահանջեց բաւարարութիւն Թիւրքիայից. Թիւրքական կառավարութիւնը սկզբում մերժեց, բայց երբ Իտալիան ծովային ցոյց անելու համար նաւեր ուղարկեց Թիւրքական ջրերը, երիտասարդ - թիւրքերի կառավարութիւնը ստիպվեց խոնարհվել. Եւ դա առաջին ծովային ցոյցն է, որ նոր ռէժիմի օրով Թիւրքիայի դէմ եղաւ.

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պարիզ.—Մեծ տպաւորութիւն են գործում յայտնի ֆինանսագէտ Լիգիսի մերկացումները. Երևում է, որ ֆրանսիական բանկերը գաղտնի կերպով ահագին գումարներ են տալիս Բերլինի շուկային. Միայն «Լիօնի Կրեդիտը» „Deutscher Banky"-ին տուել է տարեկան մինչև $1^1/_2$—2 միլիարդ շրջանային միջոցներ. Ապա, Լիգիսը բացատրում է, թէ ինչու Բօսնիայի և Հերցեգօվինայի աննեկսիայի ազդեցութեան տակ Բերլինի շուկան չը փլաւվեց. Պարզվում է, որ Գերմանիան վաղօրօք իր թղթերը ուղարկել է պարիզեան բօրսան.

Վիեննա.—Վիէննայի լրագիրներին Պօդվօլօչիսկից հաղորդում են, որ ռուս սահմանապահ զինուորները, հետապնդելով փախչող բանտարկեալներին, անպահանջը՝ յետ վերադառնալ, աւստրիացի զինուորները կրակ բացին, որով սպանվեց մի ռուս զինուոր. Ռուսները սկսեցին փողերը հնչեցնել. Եկան 40 ռուս պահակներ և կրակ բացին. Պահակախումբը աւստրիական հողի վրա մնաց մի քանի ժամ. Նրա ներկայութիւնը Պօդվօլօչիսկում իրարանցում ձգեց. Սկսեցին խանութները փակել. Ասում են, որ այդ առիթով հարցապնդում կը ներկայացվի պատգամաւորութիւններին.

Ներքին գործերի մինիստրութեան պաշտօնեայ Պետրօվը, որ քննում էր հայոց եկեղեցական - ծխական դպրոցները, վերջացրեց իր միսիան և մեկնեց.

„Р. Сл."-ի Թիֆլիսի թղթակիցը հետևեալ մի քանի տեղեկութիւններն է տալիս.

«Մի քանի հայ աչքի ընկնող գործիչների հետ խօսակցելիս Պետրօվը անյարմար էր գտնում այն հանգամանքը, որ հայ ժողովուրդը իր եկեղեցական-դպրոցական գործերում վայելում է այնպիսի լայն իրաւունքներ, ինչպիսի ները չունեն ուղղափառ ազգաբնակութիւնը կամ միւս ազգութիւնները, օրինակ՝ ընտրովի քահանաներ, թեմական խորհուրդներ, որոնք ընտրվում են ծխական ժողովներից, որոնք վարում են դպրոցական գործերը և որոնց կանոնադրութիւնը դեռ հաստատված չէ օրէնսդրական կարգով.

«Պետրօվի խօսակիցները մատնանշում էին, որ քահանաներ ընտրելու իրաւունքը խոր արմատներ է ձգել հայերի կեանքում, և փոխել այդ կարգը՝ նշանակում է անցանկալի յուզմունք առաջ բերել հայ ժողովրդի մէջ. Թեմական խորհուրդների կանօնադրութիւնը, որ մշակել է Մկրտիչ կաթողիկոսը, ներկայացրել է կառավարութեան հաստատութեան հանգուցեալ Մատթէոս Կաթողիկոսը».

Կուրսկ.—Քաղաքային դուման որոշեց միջնորդել բանալու գիւղատնտեսական ինստիտուտ. Նա տալիս է 700 դեսեատին հող, իսկ զէմստվօն՝ կէս միլիօն րուբլի.

Վլադիկավկազ.—Կովկասի Փոխարքայի կարգադրութեամբ Զելիմ-խանի և նրա սպանված եղբօր զաւակները աքսորվում են Սիբիր՝ Նեվլաէ և Կէն գիւղերի բնակիչների հետ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՉ

Սոսկալի աղէտ եղաւ Սեմիրեչիէին. Մինչև այժմ շարունակվող երկրաշարժից կործանված են Վէրնիյ, Պրժէվալսկ և ուրիշ քաղաքներ. Բնակիչները փողոց են նետված առանց տների, սառչում են և քաղցում. Հարիւրաւոր մարդիկ փչացան քաղաքներում և անապատում.

Կենդանիները, որոնք կազմում են Սեմիրեչիէի գլխաւոր հարստութիւնը, հազարներով ոչնչացել են.

Նահանգի այն մասը, որ ենթակայ է երկրաշարժին, գտնվում է ամենաանմխիթար վիճակի մէջ.

Աղէտեալներին օգնութեան հասաւ Կայսրուհի Ալէքսանդրա Թէօդորօվնայի սիրառատ սիրտը. Պետերբուրգում Նորին Կայսերական Մեծութեան Բարձրագոյն թոյլտւութեամբ Նորին Մեծութեան նախագահութեամբ հաստատված է կօմիտէտ նուիրատւութիւններ ժողովելու համար.

Նորին Կայսերական Մեծութիւն Թագուհի Կայսրուհի Ալէքսանդրա Թէօդօրօվնան, ի պատասխան Կովկասից ստացած խնդիրքի՝ բանալու տեղական կովկասեան ճիւղ, բարեհաճեց հեռագրել ստատս-դամա կոմսուհի Ե. Ա. Վօրօնցօվա-Դաշկօվային հետևեալը.

«Սրտագին շնորհակալ եմ ձեզանից, կոմսուհի, ձեր բարի ցանկութեան համար օգնելու ինձ՝ թեթևացնելու երկրաշարժից վնասվածների վիճակը. Բոլորովին համաձայն եմ տեղական ճիւղ կազմելուն և կանխօրէն շնորհակալ եմ այն բոլոր անձերից, որոնք արձագանք կը տան այս բարի գործին».

Կօմիտէտի Կովկասեան Բաժինը հաւատացած է, որ Կովկասի բոլոր բնակչութեան կը գան իրանց ուժի չափ հեռաւոր ծայրերկրում. տարերային աղէտից վնասված իրանց համաքաղաքացիներին.

Նուիրատւութիւնները ընդունվում են Կօմիտէտի Կովկասեան Բաժնի նախագահուհի ստատս-դամա կոմսուհի Ե. Ա. Վօրօնցօվա-Դաշկօվայի մօտ.

Թիֆլիս, 9 յունվարի 1911 թ.

ՊԵՏՐՈՍ ՍԻՄՕՆԵԱՆ

Յունվարի 19-ին, երեկոյեան ժամը 5-ին, Թիֆլիսում վախճանվեց «Մեղու Հայաստանի» նախկին լրագրի խմբագիր-հրատարակիչ, հայ հրապարակախօս և հասարակական գործիչ Պետրոս Սիմօնեան, 83 տարեկան հասակում.

Հանգուցեալը, իբրև ազգային և հասարակական գործիչ, իբրև գրող և հրապարակախօս վաղուց արդէն քաշվել էր ասպարէզից և այսօր բնական մահը գալիս է միայն լրացնելու վերջնական նրա անհետացումը. Սակայն նա երկար և երկար տարիներ հանդիսացաւ հայ մամուլի և գրական աշխարհում գունաւոր ներկայացուցիչ, ղեկավար և պաշտպան ազգային-պահպանողական ուղղութեան իր «Մեղու Հայաստանի» պահպանողական թերթով, որ, անշուշտ, որոշ տեղ պէտք է գրաւէ հայ մամուլի պատմութեան էջերում. Նա համոզված և մոլեռանդութեան հասնող պահպանողական էր և շօվինիստութեան հասնող ազգասէր, և նա կրթեց այդ ուղղութեամբ ամբողջ սերունդներ՝ թէ իբրև խմբագիր իր «Մեղու Հայաստանի» թերթով, թէ իբրև տեսուչ և ղեկավար երկար տարիների ընթացքում Ներսիսեան ազգային դպրոցի. Նա երկար տարիներ յամառ և տոկուն կռիւ մղեց Գրիգոր Արծրունու դէմ, նրա հիմնած «Մշակ» լրագրի դէմ և առհասարակ բոլոր այն նոր, առաջադէմ ուղղութեան դէմ, որ ձգտում էր փոքր ի շատէ ընդարձակ եւրօպական կեանք և հոսանք մտցնել հայկական աւանդական և պահպանողական կեանքի մէջ. Պէտք է ասել սակայն, որ Պետրոս Սիմօնեան սկզբում տեղ էր տալիս ուրախութեամբ թարմ, առաջադէմ ոյժերին. այսպէս օրինակ, առաջադիմական բանակի գործօններից շատերը, ինքն Գրիգոր Արծրունին, աշխատակցում էին «Մեղու Հայաստանի» մէջ. Ապագայում, երբ այդ թերթը արդէն որոշակի և ցայ-

տուն կերպով պարզեց իր դրօշակը և երբև դէվիզ ընդունեց այն սկզբունքը՝ «թէ արտաքոյ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ չիք փրկութիւն», ընդունելով եկեղեցին միակ ֆակտոր ազգային ինքնուրոյնութեան և հոգևոր-մտաւոր-բարոյական անկախութեան, այդ ժամանակ միայն առաջադիմականները հեռացան և հանդէս եկաւ «Մշակը» իր նոր, ազգային-առաջադիմական ուղղութեամբ։

Եւ սակայն, ի պատիւ նորոգ հանգուցեալ Պետրոս Սիմոնեանի, որի մահվամբ կարելի է ասել անհետանում է «մեղուական» ուղղութեան մոհեկանը, պէտք է արձանագրել, որ նա եղաւ համոզված գործիչ, և մանաւանդ պէտք է ընդգծել նրա բարոյական մի մեծ արժանիքը—անշահասիրութիւնը։ Նա, չը նայելով որ ինքն միջոցների տէր չէր, բայց իր ունեցած սուղ միջոցներն էլ բաժանում էր իր կարօտ ընկերների հետ, օգնում էր շատերին, իրան դիմողներին, և զարմանալի ժուժկալ սակաւապէտ կեանք էր վարում։

Հ. Ա.

ԹԱՄԱՐԱ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

Երէկ, հինգշաբթի, յունվարի 20-ին տեղի ունեցաւ մատաղահաս օրիորդ Թամարա Աւետիսեան Ղուկասեանի յուղարկաւորութիւնը և թաղումը տոհմական դամբարանում, Վանքի մայր-եկեղեցու բակում շինված Ղուկասեան թանգարանի ստորին յարկում, իր հօր և մօր շիրիմների մէջտեղ։

Նախորդ երեկոյեան, ժամը 6-ին, հանգուցեալ Աւետիս Ղուկասեանի բնակարանում կատարվեց հոգեհանգիստ վաղաթառամ օրիորդի համար, ներկայութեամբ ազգականների և յիշատակը յարգողների։ Հոգեհանգստին ներկայ էին նաև Եփրեմ սրբազան, Մեսրոպ սրբազան, Թիւրքիայի հայութեան կողմից ներկայացուցիչ նշանակված Հ. Առաքելեան և բազմաթիւ ղարա- [illegible]

[illegible]

հեռագիրը (տես «Մշակ» № 10), թարգման հանդիսացաւ Թիւրքիայի հայութեան երախտագիտական զգացմանց առ հանգուցեալ Աւետիք Ղուկասեանը և ցաւակցութիւն յայտնեց նրա դուստրթամարայի մահվան առիթով։ Ճառախօսը առանձնապէս կանգ առաւ այն կէտի վրա, որ խակական մարդասէրը, հայրենասէր է և ազգասէր. միայն ճշմարիտ հայրենասէրը, որպիսին հանդիսացաւ Աւետիք Ղուկասեանը, ճշմարիտ մարդասէր կարող է լինել։ Իր ճառի վերջում Առաքելեան ասաց, որ հանգուցեալ Աւետիք, Անուշ և Թամարա Ղուկասեանների հոգիները յաւիտենականութեան ծոցից, երկնքից պէտք է փառաւորվեն, երբ տեսնեն իրանց կտակը իրագործված և Հայաստանի մանուկները օրհնելիս իրանց յիշատակը։

Թաղումը վերջացաւ ժամը 2-ին և դեռափթիթ Թամարայի մարմինը ամփոփվեց հօր և մօր գերեզմանների մէջտեղ։

Ո՞ՒՄ ՀԱՄԱՐ Է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ ՄԹԵՐՔՆԵՐԻ ՏԱՔՍԱՆ

Շաբաթ չէ անցնում, որ լրագրներում չը հրատարակվեն այս կամ այն մթերքի վերաբերեալ, մեր քաղաքային վարչութեան կողմից նշանակած սակագինը։ Սակայն հաշիւ ք տալիս իրան արդեօք քաղաքային վարչութիւնը թէ ինչու և մանաւանդ ում համար են նշանակվում այդ սակագները։ Եթէ դրանք միմիայն պ. պ. քաղաքագլխի, քաղաքային վարչութեան անդամների և զանազան բարձրաստիճան պետական ծառայողների համար են, կարծում ենք, որ բոլորովին աւելորդ է։ Իսկ եթէ նշանակված սակագները սովորական մահկանացուների համար են, այն ժամանակ քաղաքային վարչութիւնը պարտաւոր է միջոցներ ձեռք առնել, որպէսզի մթերավաճառները չը համարձակվեն, դիցուք փուտը 14 կոպ., նշանակված մսի համար 20 կոպ., վերցնել։

Թող քաղաքային վարչութիւնը չասի մեզ, թէ քաղաքացիք իրանք էլ պէտք է օգնութեան գան վարչութեանը, իր որոշումները կատարել տալու գործում, և պէտք է ամեն մի զանցառութեան դէպքում արձանագրութիւն կազմել տանː Շատ սիրուն, սակայն զբաղված մարդը ինչպէս կարող է բանը գործը թողնել և ժամերով ոստիկանական պաշտօնեայ գտնել, արձանագրութիւն կազմել տալու համար։

Եթէ քաղաքային վարչութիւնը սակագները ճիշդ որ նշանակում է բոլոր քաղաքացիների, այլ ոչ մի բուռն արտօնեալների համար, այն ժամանակ նա պարտաւոր է քաղաքի այն կենտրոններում, ուր մթերքներ են վաճառվում, նամանաւանդ ամենա- [illegible] աւելի մեծ թւով ոստիկանական պաշտօնեաներ պահել, որպէսզի հարկ եղած դէպքում մարդիկ կարողանան նրանց օգնութեանը դիմել։

Քաղաքացի

ԲԱԳՈՒԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

Բագու, 13 յունվարի

Տօները անցան շատ օրինակելի կերպով, ոչ մի թիւրիմացութիւն, անկարգութիւն տեղի չունեցաւ։ Ծննդեան տօներին, (դեկտ. 25-ից 28-ը) կառավարութեան կարգադրութեամբ, բոլոր գինետները փակված էին և ոստիկանութիւնը խիստ պատասխանատւութեամբ հսկում էր օղեվաճառներին։ Նոյնն էր և Մկրտութեան—Ջրօրհնեաց տօնին, որի պատճառով սովորական տարիների փողոցային հարբեցողութիւնները, կռիւները ու աղմուկները տեղի չունեցան։ Իսկ Նոր-Տարու գիշերը, որ առանց հազարաւոր ատրճանակների, հրացանների և զանազան պայթուցիկ նիւթերի պայթումների Նոր-Տարի չէր լինի, այս անգամ ոչ մի ձայն, ոչ մի ծպտուտ. կարծես Բագուն փոխվել էր, արքայութեան վայր էր եղել։

Նոր-Տարի երեկոները, Բագւում, բացի քրիստոնեաներից, որոնց կատարները տաքանալուց յետոյ, հին տարուն սկսում են գնդակահարել, մահմէդականները նոյնպէս դէպքից օգտվելով սկսում էին ատրճանակներից, հրացաններից կրակել և այդպիսով փորձել իրանց հրազէնները։ Բայց վերջին երկու Նոր-Տարին քաղաքապետ Մարտինովը, շատ սղանիչ սովորութիւնների հետ, վերջ դրեց հասարակութեան հանգիստը խանգարող այդպիսի սովորութեան էլ, որ Նոր-Տարի գիշերը մարդ թէ կին կարողանան ազատ, առանց սարսափի անց ու դարձ անել փողոցներով ու ազատ շրջել։

Վերջին ժամանակներս, երբ Մարտինովը մեկնեց Պետերբուրգ, ուր երկար մնաց և լուր տարածվեց (մայրաքաղաքի թերթերից) թէ փոխադրվելու է Օդեսսա, կարծես Բագուի բնակիչներին, մանաւանդ նրա հանգիստ անհամեմատ մեծամասնութեան, սիրտ մէջ դրին։ Ուր էլ գնում էիր, ում հետ խօսում էիր քաղաքապետի յետ չը դառնալու մասին էին խօսում։ Սակայն երբ վերջին օրերս վերադարձաւ, կարծես թէ բագուեցիք ազատ շունչ քաշեցին։ Սակայն ահա մի քանի օր է, որ դարձեալ լուր է պտտվում, երբ թէ պիտի գնա Թիֆլիս և նոր հրահանգ ստանայ Փոխարքայից։ Այդ լուրը դարձեալ սկսել է տրտմեցնել ժողովրդին, որ կարծում են, թէ եթէ քաղաքապետ Մարտինովը թողնէ Բագուն պաշտօնապէս, քաղաքը պիտի ենթակայ լինի անցեալ տարիների սոսկումներին, սարսափներին և սպանութիւններին։

Հասարակութիւնը այդ մտածելու իրաւունք ունի, որովհետև Մարտինովի Բագու մտնելուց և պաշտօնը ստանձնելուց յետոյ, ամենակարճ ժամանակում, սարսափահար Բագուն ազատ շունչ քաշել սկսեց։

Բագու վերջին 35 տարվայ ընթացքում երեք պաշտօնեայ է եկած, որոնց անունը վառ է հասարակութեան սրտում, առանց ազգի և կրօնի խտրութեան։ Առաջինը ընդհանուր ոստիկանապետ իշխ. Վալկոնսկին էր, որը պաշտօնի կոչվեց 1898 թ. և վերջ տուեց Բագուի աւազակութիւններին, սպանութիւններին, այնպէս, որ շատերը խանութների դռները բաց էին քնում։ Երկրորդը քաղաքագլուխ Ս. Նովիկովն էր, որը քաղաքի շահերը այնքան խնամեց, որ քաղաքացիք կարճ ժամանակի ընթացքում խա- [illegible] ձրիակերները, կաշառակերները և շատ բաղդախնդիր քաղաքացիներ, որոնք ինքնակոչ կերպով տէր էին դարձել քաղաքին և դժբաղդութեան դուռը հասցրել։

Երրորդը ներկայ քաղաքապետ Մարտինովն է, որի գործունէութիւնը, անաչառութիւնը և անկաշառ լինելը ու արդարութիւնը հանրածանօթ է։ Քաղաքացիք բարիք կը համարեն միլիոնների վնասը, քան թէ նրա հեռանալը։

Բայց մենք կարծում ենք, որ կովկասեան բարձր իշխանութիւնը չի զրկիլ բագուեցիներին իրանց միակ մխիթարութիւնից և քաղաքապետին կը թողնէ իր պաշտօնում։

Շատերը դիմում են ինձ և խնդրում, թէ ինչ տեղ մնաց Շուշի-Եւլախ երկաթուղու կառուցման հարցը, որի կառուցումը իր վրա է վերցրել Մ. Մ. Սարուխանեանը։

Այդ դիմումները, ըստ երևոյթին, անում են նրա համար, որ երկար ժամանակ է այդ հարցի առիթով լրագիրներում ոչինչ լոյս չէ տեսնում, ուստի, թէև վաղաժամ, ես աշխատում եմ ժամանակաւորապէս բաւարարութիւն տալ ընդհանրապէս շուշեցիներին, իսկ մասնաւորապէս ինձ դիմողներին և ակցիա գնողներին։

1) Անցեալ ամսին, դեկտեմբերի 23-ին, երկաթուղու վերջին պրօեկտը անցել է նախ մինիստրների խորհրդից։

2) Անցել է նաև ֆինանսների մինիստրի համաձայնութեան բովից։

3) Այժմ, ներկայումս, գործը գտնվում է երկաթուղային վարչութեան գլխաւոր առեանում, որի վաւերացումից յետոյ Մ. Սարուխանեան ճանապարհների հաղորդակցութեան վարչութեան ներկայացուցիչներից մէկի հետ կը գայ նախ Բագու, ապա Եւլախ-Շուշի ու այդքանով էլ կը վերջանայ ամեն ինչ։ Իսկ գարնան սկիզբներին կը սկսվի գծի կառուցումը։

Աւելորդ չեմ համարում «Մշակի» ընթերցողներին յայտնել և այն, որ Մ. Սարուխանեանը ահա երեք ամիս է, ինչ գտնվում է Պետերբուրգում և Ջրօրհնեաց տօներին էլ այնտեղ է մնացել. նա կը վերադառնայ երբ ամեն ինչ կը վերջացնէ։ Իսկ այս տեղեկութիւնը ես քաղել եմ պաշտօնական աղբիւրից, որին պէտք է հաւատալ։

Բագւում քեասադութիւն է բառիս բուն նշանակութեամբ. առևտուրը, թէկուզ վերցրած կենսական մթերքները, կանգ են առած։ Դրամ չը կայ; մարդիկ կարծես օդով են ապրում. գանգատվում են հացավաճառները, մսավաճառները և այլն։

Եթէ այդպէս շարունակվելու լինի, վատ ապագայի պիտի սպասել։

Ս. Գարագաշ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Օրդուբաթ, 16 յունվարի

Այսօր տեղիս հայերի համար մեծ ուրախութեան օր էր և բոլորի շուրթերին հրճուանքի ժպիտ էր փայլում, որովհետև վերջապէս իրագործվեց նրանց յոյսը. հիմք դրվեց դպրոցին։

Այո, այսօր մեծ շուքով օրհնվեց օրիորդաց միդասեան ծխ. դպրոցի բացումը։

Օրդուբաթում դպրոց ունենալու հարցը բաւական երկար ծեծվեց և մեր հասարակական բարձր օրգաններից մէկը՝ «Մշակը»՝ սիրով բաց էր արել իր լայն էջերը այս հարցի վերաբերեալ, որ այսօր ուրախութեամբ իրագործվեց։

Ինչպէս ասացի, այսօր դպրոցի բացման օրհնութիւնն էր, որի առիթով ներկայ էին Թուրքերից մի քանի պատուաւոր անձնաւորութիւններ, ռուսներից սահմանային պահակախմբի գնդապետը, տեղական բժիշկ- [illegible]

Հանդէսը բացվեց ծխատէր քահ. տէր-Յովհաննէս Տէր-Յովհաննեանի մի գեղեցիկ ճառով, որով հայր քահանան խօսելով առհասարակ համամարդկային կրթութեան մասին և անցնելով մեր հայկական մտաւոր առաջադիմութեանը՝ նկատեց այն ուրախալի շարժումը, որ առաջանում է մեզանում, մեր կրթարանի վերաբերեալ, և ապա խօսքը մասնաւորելով նոր օրհնվող դպրոցի մասին, ասաց, որ թէև օրդուբաթցիները մի 300 ր. բիւջէտով են այսօր հիմք դնում մի հանրօգուտ հիմնարկութեան, բայց այդ աւելի պատուաւոր է, որովհետև դժուարը ոչնչից գործի հիմք դնելն է և ոչ եղած, գոյութիւն ունեցող մի բանից։ Այս բոլորը թարգմանվում էր ռուսերէնի։

Ապա կատարվեց օրհնութիւնը, որից յետոյ հիւրերին մատուցվեց մի թեթև նախաճաշ և ապա բոլորը ցրվեցին իրանց տները։

Ուրախալի, շատ ուրախալի է այս բանը և ի սրտէ բարգաւաճում և յարատեւութիւն ենք ցանկանում։ Թէև այս տարի ուսումը սկսվում է այս ժամանակ, բայց ապագայում ամեն ինչ կը կանոնաւորվի։ Դասաւանդելու հրաւիրված է գիմնազիստուհի մի օրիորդ, որը դեռ նոր է կեանք մտնում։ Լինելու է երկու բաժանմունք։

Արշալոյս Տէր-Յովհաննեան

Գորի, 16 յունվարի

Մինչև յունվարի մէկը մեր գիւղացիների երեսը ծիծաղ չէր եկել, որովհետև աշնանացանը վերջանալուց յետոյ մի կաթիլ անձրև կամ ձիւն չէր եկել և ցանած սերմերը թռչունները և մկները փչացնում էին, բայց ահա յունվարի 1-ին առաւօտեան ժամը 8-ին բնութիւնը շնորհաւորեց մեր գիւղացիներին առաջին ձիւնով, որ շարունակվեց մինչև երեկոյ, ծածկելով գետինը կէս արշին հաստութեան շերտով. երկրորդ մեծ ձիւնը եկաւ յունվարի 5-ին. գիւղացիների ուրախութեանը չափ չը կար, իսկ աւելի մեծ ձիւն եկաւ սկսած յունվարի 15-ի առաւօտից մինչև 16-ի երեկոյեան. այսպիսի մեծ ձիւն վաղուց է մեզ մօտ չէ եղել. դաշտերում $1^1/_2$ արշին ձիւն է նստած և այսքան ձիւնը եկաւ առանց քամու և առանց փոթորիկի. հաղորդակցութիւնները գիւղերի հետ դժուարանալու պատճառով կենսական մթերքները քիչ թանգացան։

Թիֆլիսի վաճառական Ադամ Շահ-Պարոնեանցը կարդալով անցեալ տարվայ «Մշակի» № 212-ում Գորեցու թղթակցութիւնը, Գորու հայոց ուսումնարանի անելանելի դրութեան մասին, այս օրերս ուղարկել է հոգաբարձութեան անունով տասը րուբլի. շնորհակալութիւն պարոնին. երանի թէ ուրիշներն էլ օրինակ վերցնէին նրանից։

Թէև մեր Գորին մի փոքր քաղաք է, բայց նորեկների վրա մեծ քաղաքի տպաւորութիւն է գործում. կայ էլեքտրական լուսաւորութիւն. փողոցներում վազվզում են աւտոմօբիլներ, մոտոցիկլներ և վելօսիպեդներ։

Գորեցի

Նուխի, 13 յունվարի

Ծննդեան տօներին մի խումբ երիտասարդների և օրիորդների մէջ միտք էր յղացել քառաձայն խումբ կազմակերպել տօներին եկեղեցիներում երգելու, բայց չունէին կատարելագործված խմբապետ։ Խմբից ընտրել էին ղեկավար Աւետիս Գրիգորեանին, որը թէև հմուտ չէր ձայնագրութեան մէջ, բայց այնուամենայնիւ աշխղ տարաւ մինչև վերջը. մանաւանդ հրաշալի էին օր. Խաչեանի սօլօները։ Գրիգորեանը երգել է տեղիս երգեցողութեան նախկին ուսուցիչ Երզնկեանի խմբում։

Ո.... [illegible] շնորհակալութիւն նորակազմ խմբին. ցանկալի կը լինէր միշտ տօներին երգէին։

Շաւարշ

ԲԱՆՈՒՈՐ ԿԱՆԱՆՑ ԱԿՈՒՄԲԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Կովկասեան կանանց ընկերութեանը թոյլատրվել է Թիֆլիսում հիմնել բանւոր կանանց ակումբ։ Մտադրութիւն կայ օրինակ առնել Մօսկվայի մատաղահաս օրիորդների խնամատարութեան ընկերութեան համանման հիմնարկութիւնից, որն արդէն 7 տարի է որ գոյութիւն ունի։ Այդտեղ մօտակայ գործարաններից ժողովվում են բանւոր կանայք և ժամանակ անցնում 8—11 ժամը։

Լի օրերը նուիրում են դպրոցական ըդբաղմունքներին. ի միջի այլոց սովորում են նաև կար ու ձև և խմբական երգեցողութիւն։

Տօն օրերին նրանց համար կազմակերպվում են հանրամատչելի դասախօսութիւններ,

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԿՈՎԿԱՍԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Զեկուցում Ա. Քալանթարի)

[illegible]

տեսաւ Լեզկորբտովի և Նիֆեկլի, 1845—7-ին Գագեմէյստերի, այնուհետև 1851—8 թւականներին Օրլովսկիի, Շօպէնի, Շաւկենբերգի և ուրիշների աշխատութիւնները մեր երկրի այս ու այն մասի վիճակի մասին, որոնցից կարելի է մի որոշ ստոյգ գաղափար կազմել մեր երկրի տնտեսութեան մերձաւոր անցեալի մասին։

Այդպէս, օրինակ, Շօպէնի աշխատութիւնը (Историческое описаніе Армянской области, 1852) Արարատեան նահանգի մասին տալիս է մեր երկրի այդ հետաքրքրական և կարևոր տարածութեան նկարագրութիւնը, կազմված հմուտ և ձեռնհաս ձեռքով։

Սերեբրեակօվ 1861 թւին տուեց Գանձակի գաւառի գիւղատնտեսութեան մասին մի աշխատութիւն, որի մէջ կան մի քանի հետաքրքրական ցուցումներ երկրի արդիւնաբերութեան մասին։

Վիճակագրութիւն լուրջ մտքով չը կար և չէր էլ կարող լինել այն խառն և մութ ժամանակներում, երբ ազգաբնակութիւնը խորշում էր ամեն մի հարց ու փորձից։ Իսկ այն, ինչ որ վիճակագրութիւն անունով հրատարակվում էր, յաճախ միայն ծաղր էր գիտնական վիճակագրութեան վրա, որովհետև ամենևին համապատասխան չէն իրականութեան պատկերին։

Ինչ վիճակագրութեան մասին կարելի էր խօսել այն ժամանակ, երբ փոքր ի շատէ կարգին վիճակագրութիւն տեղի չունի մեր երկրում նաև այժմ մեր օրերում, և եղածը չափազանց թերի ու ենթադրական է։

Չափազանց անմխիթարական էր երկրի ուսումնասիրութեան դրութիւնը տասնեակ տարիների ընթացքում նորանուաճ Կովկասում, որ ցանկանում էր ղեկավարվել իր կուլտուրական և վարչական կեանքում գիտակցական վերաբերմունքով դէպի առօրեայ երևոյթները և ձեռնարկվող կարգադրութիւնները։

Նշանաւոր քայլ արվեց երկրի ուսումնասիրութեան գործում 80-ական թւականների կէսին, երբ սկսեցին իրագործվել յայտնի Տիխէեվի ձեռնարկած ուսումնասիրութեան ծրագիրները։

Տիխէեվը, որին յանձնված էր արքունական հողերի վրա գտնվող գիւղացիների կենցաղի բարեկարգութիւնը, իր գործունէութեան առաջին քայլերից իսկ նկատեց, որ նա անկարող է լուրջ գործ կատարել, մինչև նա չունենայ իր ձեռքին ուսումնասիրութիւններ վերաբերեալ այդ գիւղացիների տնտեսական պայմանների էութեան և բնաւորութեան։ Եւ ահա 1884 թւին նա կազմակերպեց հետազօտողների մի խումբ, որը ուղարկվեց Անդրկովկասի զանազան կողմերը ուսումնասիրելու գիւղացիական կեանքը որոշ ծրագրով։

Մի քանի ժամանակից յետոյ նա կազմակերպեց զուգընթացաբար մի ուրիշ խումբ, որը զբաղվեց արօտների և անասնապահութեան ուսումնասիրութեամբ։

Հետազօտող խմբի աշխատանքների մէջ կան վերին աստիճանի հետաքրքրական նիւթեր և տեղեկութիւններ անդրկովկասեան գիւղացիութեան տնտեսական վիճակի մասին, բայց նրանց մէջ կան և շատ թոյլերը ու թերիները։

Երբ հրատարակութեան յանձնվեցին ժողոված նիւթերը, պահանջ զգացվեց կազմել ընդհանուր եզրակացութիւններ և լուսաբանել գիւղացիութեան վիճակը համեմատական դասաւորութիւններով։ Հանդէս եկաւ հրատարակութիւնների մի նոր շարք, որ յատուկ դարձաւ «Сводъ матеріаловъ» (Նիւթերի համագրութիւն) անունով։ Այդ համագրութեան կազմումի համար հրաւիրվեցին անձեր, որոնք բացի ժողոված նիւթերից օգտվեցին և ուրիշ աղբիւրներից, նաև իրանց սեփական դիտողութիւններից և տուին ամբողջացրած ուսումնասիրութիւններ։ Այդպէս օրինակ, Մ. Կուչայեվը, Ս. Եղիազարեանը, Ց. Խատիսեանը, Բախտաձէն, Ֆ. Վերմիշեանը, Ե. Մեղվեդևը և ուրիշները զետեղեցին Сводъ-ի հատորների մէջ ուսանելի աշխատութիւններ՝ վերաբերեալ երկրի տնտեսական խնդիրներին։

Չը նայելով գործ դրած լուրջ և մեծ աշխատանքին, այնուամենայնիւ Տիխէեվի գործը թերի էր շատ կողմերով։

Նախ և առաջ նրա մէջ շատ թոյլ էր վիճակագրական մասը։ Նա վերցված էր մեծ մասամբ վարչական սխալ վիճակագրութիւնից և յաճախ միայն ենթադրական էր։ Երկրորդ՝ Տիխէեվի ծրագիրը վերաբերում էր միայն գիւղացիների այն մասին, որոնք նստած են կալուածատիրական և վանքական հողերի վրա։ Երրորդ՝ հետազօտողների մի մասը բաւականաչափ ձեռնհաս չէր գտնվել արժանաւոր կերպով կատարելու իրանց վրա դրված յանձնարարութիւնները։

Որովհետև Տիխէեվից յետոյ այլ ևս ոչ ոք չը ձեռնարկեց մի այնպիսի լուրջ աշխատանքի, ինչպէս էր ութսունական թւականի երկրորդ կիսում կատարածները, ուստի նրա տուած ուսումնասիրական նիւթը մնում է իր ամփոփով միակը մինչև այժմ։

Բայց առանձին-առանձին վերցրած ուսումնասիրութիւններ շարունակվեցին տեղի ունենալ մեր երկրում և նրանցից մի քանիսը ներկայանում են իբրև լուրջ աշխատութիւններ, որոնք միանալով Տիխէեվի հրատարակութիւններին, լրացնում են Կովկասի ուսումնասիրութեան գրադարանը զգալի կերպով։

Այդպիսի աշխատութիւններից յիշատակենք Ա. Քալանթարի ուսումնասիրութիւնը Կովկասի անասնապահութեան վերաբերեալ, ստատիստական կոմիտէտի հրատարակութիւնները հողատիրութեան վերաբերեալ, Ս. Զաւարեանի ուսումնասիրութիւնը Երևանեան նահանգի հացաբեր շրջանի վերաբերեալ, Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան հրաւիրած համագումարների աշխատութիւնները վերաբերեալ անասնապահութեան, գինեգործութեան, ծխախոտագործութեան, հողագործութեան, տնայնագործութեան, կովկասեան լիազօրի հրատարակութիւնները վերաբերեալ թանգագին բոյսերին, տնայնագործութեան, Գոգիչաշվիլիի աշխատութիւնը Գորու գաւառին վերաբերեալ, շերամապահական կայարանի ձեռնարկած հրատարակութիւնների շարքը, Թիֆլիսի բուսաբանական այգու նախաձեռնած հրատարակութիւնները, Անդրկովկասեան երկաթուղու լոյս ընծայած ուսումնասիրութիւնները թէ Երևանեան գծի վերաբերութեամբ և թէ առհասարակ ապրանքների փոխադրութեան մասին։ Յիշատակենք և Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան վերջին տարիներս սկսած վիճակագրական այն աշխատանքները, որոնք նպատակ ունին պարզելու տարվայ բերքի դրութիւնը։ Յիշատակելու արժանի են և

գրական-երաժշտական երեկոյթներ, ներկայացումներ և պարեր։

Ակումբի յաճախորդները յաճախ մասնակցում են այդ հանդէսներին։

Նրանք ի սրտէ կապված են ակումբի հետ, որը նրանց խաւար կեանքի մէջ լոյսի մի շող է հանդիսանում։ Բանւոր կանանց և օժանդակ անդամուհիների միջև հաստատւում է բարեկամական սերտ տրամադրութիւն։

Դրանցից ոմանք ակումբի վարչութեան անդամ են և գործի կազմակերպութեան մէջ ցոյց են տալիս ջերմ համակրութիւն։ Յաճախորդների թիւը այժմ անցել է 200-ից։

Այդ աջողութեամբ խրախուսված, ցանկութիւն է յղացել բանալու համանման ակումբներ և Մօսկվայի միւս ծայրերում։ Այդ ակումբում աշխատում են մօտ 500 անձինք, ի հարկէ, ձրիաբար. նիւթական միջոցները, բացի յաճախորդների փոքրիկ վճարներից, հոգում են հիմնադիր ընկերութիւնը և կողմնակի անձինք։ Ցանկանալով կազմակերպել համանման ակումբ Թիֆլիսում, դիմում ենք Թիֆլիսի հասարակութեան և խնդրում օժանդակել այդ սկզբնաւորութեան թէ նիւթապէս և թէ անձնական աշխատանքով։

Տեղեկութիւններ կարելի է ստանալ կովկասեան կանանց ընկերութեան գրասենեակում (Սուդեբնայա № 4, մուտքը Մթածմինդսկայա փողոցից), երկուշաբթի և չորեքշաբթի օրերը, երեկոյեան ժամը 6-ից մինչև 8-ը։

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ի նկատի ունենալով առաջիկայ կաթողիկոսական ընտրութիւնները, սենք բաց ենք անում մեր լրագրի էջերում մի առանձին բաժին վերոյիշեալ վերնագրով, ուր պէտք է զետեղվեն կաթողիկոսական ընտրութեան վերաբերեալ բոլոր յօդուածները, լուրերը, տեղեկութիւնները, մամուլի կարծիքները, բացի առաջնորդող յօդուածներից, որոնց մէջ միայն և միայն պէտք է արտայայտվեն խմբագրութեան սեփական կարծիքները։

Ռուսաց կիսապաշտօնական օրգան „Россія“ մի ընդարձակ առաջնորդող յօդուածում ցոյց է տալիս, որ հանգուցեալ Մատթէոս II Կաթողիկոսը, անտեղեակ լինելով ռուսական օրէնքներին, հրատարակեց հրահանգներ եկեղեցական կառավարութեան համար, ձեռնամուխ լինելով կառավարութեան իրաւասութեանը։ Ինքը՝ հանգուցեալ կաթողիկոսը մտադիր էր փոխել այդ հրահանգը, բայց մահը արգելեց նրան։ Այդ հրահանգի վերացումը պէտք է լինի նոր կաթողիկոսի առաջին գործը։ Կառավարութիւնը մտադիր չէ ճնշել հայ ազգութիւնը և եկեղեցին. նա մնում է բարեացակամ դէպի նրանց. սակայն կառավարութիւնը չի թոյլատրել ցեղերի առանձնացումը։ Նա պատրաստ է հայոց եկեղեցու հետ միասին քննել և գոհացումն տալ նրա իսկական կարիքներին։ Ամեն մի ընդունելի բան անմիջապէս ընթացք կը ստանայ օրէնսդրական կարգով։ Ամենևին չը միջամտելով կաթողիկոսի ընտրութիւններին, որոնք պատկանում են հայ ժողովրդի ազատ կամքի արտայայտութեան, կառավարութիւնը պէտք է հաւատարի լինի, որ նորընտիր կաթողիկոսը կը հանդիսանայ պետական իշխանութեան օրէնսդրական պնդումների հաստատուն կատարող։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

✦ Ամսիս 19-ին, Փոխարքայի ամուսին կոմսուհի Վօրօնցօվա-Դաշկօվա այցելեց Եփրեմ սրբազանին։

✦ Ամսիս 18-ին, Վրաստանի էկզարխ սրբազան Ինոկենտին եկաւ հայոց առաջնորդարանը և այցելեց Եփրեմ և Մեսրոպ սրբազաններին։

✦ Յունվարի 19-ին, ցերեկվայ ժամը 1-ին, ոստիկանութիւնը անակնկալ մտաւ Թիֆլիսում, Վելեամինօվսկայա փողոցում գտնվող «Հօրիզօն» ամենօրեայ թերթի խմբագրատունը և կատարեց մանրազնին խուզարկութիւն։ Խուզարկութիւնից յետոյ, որ տեւեց մինչև երեկոյ, ոստիկանութիւնը ձերբակալեց խմբագրատանը գտնվողներին և յետոյ ներս մտնողներին։ Ձերբակալված են՝ խմբագիր Սահակեանը, գլխաւոր աշխատակիցներ՝ Յովհ. Թումանեանը, Ալ. Մովսիսեանը (Շիրվանզադէ), Գէորգ Ղազարեան, Մարգար Աւետիսեան, այնուհետև բժ. Լևոն Քալանթարեան, Մնացականեան, օր. Շահնազարեան, Անանեան, Արշակ Մեհրաբեան (Սրինգ), Տէր-Գրիգորեան, Լ. Մելիք-Ադամեան և այլք։ Խուզարկութեան և ձերբակալութեան պատճառներն առայժմ յայտնի չեն։ Ձերբակալվածների մեծագոյն մասը ազատ արձակվեցին միւս օրը։ Ձերբակալվածների տներում էլ խուզարկութիւն կատարվեց։

✦ «Դաշնակցութիւն» կուսակցութեան գործի առիթով նախնական քննութիւնը արդէն աւարտվել է Թիֆլիսում։ Գործը բաղկացած է 42,942 երեսներից, մեծ դիրքով, որի մի մասն արդէն տպագրված է, իսկ միւս մասը տպագրվում է ասորիճանաբար։ Մեղադրեալները տուել են լրացուցիչ բացատրութիւններ։

✦ Յունվարի 24-ին Արքունական թատրոնում տեղի կունենայ մի ներկայացում, որի ամբողջ եկամուտը կաւելանայ այն գումարների վրա, որ այժմ հանգանակւում է կոմսուհի Վօրօնցօվա-Դաշկօվայի նախագահութեամբ գործող մասնաժողովը Թիւրքիստանի երկրաշարժից վնասվածների օգտին։ Ինչ ասել կուզէ, որ հայ հասարակութեան վրա էլ բարոյական պարտականութիւն է ընկնում նպաստել այդ ներկայացման աջողութեանը։ Դեռ յիշողութիւնից չէ անցել Ախալքալաքի երկրաշարժը, որի զոհերի վիճակը այժմ նմանվում է Թուրքեստանի երկրաշարժի զոհերի դառն ու օգնութեան կարօտ վիճակին։

✦ Երէկ երեկոյեան գնացքով իր նոր պաշտօնատեղին մեկնեց Բագուի եպիսկոպոս Գրիգորին։ Կայարանում ճանապարհ դնելու ժողովվել էին քաղաքացիական և հոգևոր իշխանութիւնների ներկայացուցիչները։ Ուղղափառ հոգևորականութեան կողմից կարդացվեց աղերձ։ Առաջին օրը սրբազանի մեկնելու պատճառով տրվեց ճաշ Փոխարքայի պալատում զանազան պաշտօնական անձանց ներկայութեամբ։ Նոյն օրը ներկայացան ուղղափառ հոգ. իշխանութեան պաշտօնեաները, «Թիֆլիսի ռուս հայրենասիրական ընկերութիւնը» և միւս բարով առաջին նորին սրբազնութեան։ Վրաստանի էկզարխը նուիրեց Կովկասում ուղղափառութիւնը վերականգնելու 2 ընկերութեան մրցական իսկական անդամի կոչում։ Ինչպէս յայտնի է, Գրիգորի եպիսկոպոսը նշանակվեց Օրլօվի և Սէվսկի եպիսկոպոս։

✦ Մենք յայտնեցինք, որ համարեա ամեն օր տեղի են ունենում Փոխարքայի խորհրդի նիստերը առաջիկայ 1912—1914 թ. թ. Կովկասի զէմստվայի նախահաշւի քննութեան համար։ Համաձայն այդ նախահաշւի, ընդհանուր ծախքը հաւասար է 7,001,095 րուբլու, որից ամեն տարի կրթական գործի համար յատկացվում է մինչև 720,000 րուբլի և ագարակութեան տնտեսական բարեկեցութեանը նպաստելու համար մօտ 150 հազար րուբլի։ Ցանկալի է համարվել, որպէս զի ամեն տարի գումարվեն նահանգական և գաւառական խորհրդակցութիւններ տեղական ագարակութեան ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ։

✦ Տիգրան Նազարեան խնդրում է մեզ ասել, որ այսօր, ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 7-ին հրաւիրվում են իր մօտ հայ մամուլի ներկայացուցիչները Պետրոս Սիմոնեանի մահվան առիթով՝ խորհրդակցելու յուղարկաւորութեան մասին։

✦ Յունվարի 24-ին Արտիստական թատրոնի դահլիճներում կը կայանայ ներկայացում-երեկոյթ յօգուտ Թիֆլիսի Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութեան։ Երեկոյթի ծրագիրը կազմված է սովորական տարիներին նման ճոխ ու ընդարձակ։ Իսկ Ընկերութեան համեստ, առանց խոշոր ռէկլամների գործունէութիւնը հանրայայտ է, որով և իւրաքանչիւրի սրտին մօտ պիտի լինի այդ օրվայ նիւթական աջողութիւնը։

✦ Յունվարի 23-ին Բօրսային դահլիճում «Մեղու» ընկերութեան օգտին կը լինի երեկոյթ։ Ցանկալի է, որ երեկոյթը անցնի աջող՝ ընկերութեան միջոցների շատացման համար։

✦ Թիֆլիսումն է Պետերբուրգի պալատի պարսկական հաւատարմատար Մուշավէր-ուլ-Մեմալիք-Ալի-Գուլի-խանը։

✦ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան 4-րդ անդամի պաշտօնի համար տալիս են քաղաքային սանիտարական-բժշկական տեսուչ Կար. Ստեփանեանի և ինժեներ Ն. Աբելեանի անունները։

✦ Յունվարի 19-ին, երկարատև ու ծանր հիւանդութիւնից յետոյ վախճանվեց Ներսիսեան դպրոցի նախկին դասատու Արշակ Սպարապետեանը, որ կազմած ունի հայերէն մի քանի թւաբանական ձեռնարկներ։

✦ Կիրակի, յունվարի 23-ին, Ժողովրդական Տանը ց. ժ. 11-ին Դանօվսկին կը կարդայ դասախօսութիւն երաժշտութեան նշանակութեան մասին։ Դասախօսութիւնից յետոյ կը լինի ձրի համերգ։

✦ Վաղը, հասարակական կլուբում, կը կարդացվեն փոքր գրուածքներ, ոտանաւորներ, պատմուածքներ և այլն։

✦ Հանգուցեալ իշխ. Ձէրքէզօվի անունով թոշակ հաստատելու համար մինչև օրս ժողովվել է 158 ր. 12 կ.։

✦ Փիլօյեանի առևտրական կուրսերում մեծ քանակութեամբ ունկնդիրներ լինելով՝ բացված է երկրորդ զուգընթաց բաժանմունք։

✦ Կովկասի Հայոց Հրատարակչական Ընկերութիւնը խնդրում է մեզ յայտնել, որ նա ստացել է «Հօրիզօն» լրագրի միջոցով Ներսէս քահ. Աբրահամեանից (Կօկանդից) 7 ր. 45 կ., յօգուտ Ընկերութեան։

✦ Բագուի նաւթարդիւնաբերողների խորհուրդը Աբասթումանի ապագայ թոքախտաւորների սանատօրիայի համար նուիրեց 500 րուբլի։

✦ Բագւում քաղաքապետի կարգադրութեամբ դադարեցված է թուրքերէն հրատարակվող «Գիւնաշ» թերթը արտակարգ դրութեան ամբողջ ժամանակաշրջանում։

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

Ինչպէս յայտնի է Կ. Պօլսի հայոց Ազգային Երեսփոխանական Ժողովի անդամներից մի քանիսը ենթարկվեցին ծեծի կամ սօփայի հարուածների։ Դրանից ծագեց այն հարցը՝ թէ ինչ միջոցի ձեռնարկել, որ երեսփոխանները ազատ մնան բռնութիւնից։ Եւ ահա Ամերիկայից, յայտնի հայ գործիչ դօքտօր Գաբրիէլեան խորհուրդ է տալիս, որ ամեն մի երեսփոխան, ազգային ժողով գնալիս, գլուխը և ծոծրակը պատսպարէ Օսմանեան դրօշակով. դիպչել այդ դրօշին՝ կը նշանակէ ամենամեծ նախատինք անել Օսմանեան դրօշին։ «Արդ—գրում է դօքտօր Գաբրիէլեան—անգամ մը, որ գլուխները ազգային դրօշով պատսպարէք՝ ծրն է այն Դաշնակցական «ահաբեկիչը», որ պիտի համարձակէր ձեր գլխուն սօփա իջեցնել...»։

Սակայն, բացի այս զաւեշտական միջոցից կան աւելի լուրջ առաջարկներ։ Այսպէս օրինակ, Լևոն Մկրտչեան Եգիպտոսից առաջարկում է առանց քաշվելու, ուղղակի դիմել օսմանեան կառավարութեան։ Այս հարցը ահագին վէճերի առիթ է դարձել։

«Ազատականները» (իմա «դաշնակցականները»), որոնց գործին չի գալ այդ միջոցի գործադրութիւնը, որովհետև այն ժամանակ այլ ևս իրանց հակառակորդների գլխին սօփաներ իջեցնելու և նրանց ահաբեկելու հնարաւորութիւնից կը զրկվեն, դէմ են այդ միջոցին, թէ դիմել ոստիկանութեան, կը նշանակէ «մատնիչ, դաւաճան» լինել. բայց այդպէս չէ մտածում Լևոն Մկրտչեան, որովհետև չարագործներին պատժել տալը բնաւ չէ նշանակում մատնութիւն անել։

***

„Новое Время“-ում ապված է մի ընդարձակ քաղաքական գրոյց ներքին քաղաքականութեան հարցերի մասին մի անձի հետ, որ, ինչպէս լրագիրն է ասում, իր դրութեամբ լաւ տեղեակ է կառավարութեան հայեացքներին։

Այդ գրոյցի մէջ, ի միջի այլոց, տեղեակ անձը ասում է. «Արդէն հասնում է ժամանակը մտածելու 4-րդ Պետական Դումայի մասին, ինչպիսի կը լինի նրա կազմը։ Դա—չափազանց անորոշ մի խնդիր է։ Գիւղից հեռացել են շատ նախկին հողատէրեր, առաջ են եկել մանր սեփականատէրեր, սակայն նրանք դեռ չեն ցոյց տուել իրանց կերպարանքը։ Այստեղ քիչ պատահականութիւններ չեն կարող չը լինել, դա—առաջին. երկրորդ—օպպօզիցիան, որն արդէն ձեռնարկել է պատրաստելու արհեստական ցէնզեր և վերջապէս երրորդ—մեր բուրժուա դասակարգերի վերին աստիճանի տարօրինակ հոգեբանութիւնը։ Արևմուտքում ունեւոր դասակարգերը յաճախ հանդիսանում են նեցուկ կառավարութեան, մինչդեռ մեր միլիօնատէրերից շատերը իրանք էլ չը գիտեն՝ ինչ են կամենում, և նոյնպէս շատ քիչ հասկացողութիւն ունեն պետութեան շահերի մասին, ինչպէս և իրանց շահերի մասին։ Ինչպիսի կը լինի 4-րդ Դուման, դժուար է ասել. կարելի է միայն ասել, թէ ինչպիսին է ցանկալի։ Խոշոր օրէնքների գործադրութեան համար անհրաժեշտ է Դումա ուժեղ, հաստատուն կենտրօնով, որ ունենայ ազգային գիտակցութիւն։ Դրան հասնելու համար բոլոր չափաւոր կուսակցութիւնները ընտրութիւններին պէտք է միանան և պէտք կարծել, որ կարող են այդ անել»։

***

«Զատուրեանին» „Новое Время“-ի նորտարվայ համարում զետեղել է մի յօդուած. «Ինչ է հարկաւոր Կովկասին 1911 թւին»։ «Կովկասեան բիւրոկրատիան—թէ խոշոր և թէ մանր—գանգատվում է Զատուրեանին,—ուղղակի խեղդված է օտարազգիներով և կաղէտներով։ Որ կողմը որ շրջես—ռուս չինօվնիկն է կամ կադէտ, որ ճշգրտութեամբ ստանում է իր ռոճիկը ռուսաց կառավարութիւնից և հայհոյում է այդ կառավարութեան և «ռուսական կարգերը», կամ թէ օտարազգի։

Զատուրեանին անհրաժեշտ է գտնում բոլորին փոխարինել «իսկական ռուս մարդկանցով...»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԸ ԵՒ ԻՐ ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆԸ

Էջմիածին, 17 յունվարի

Տուր նմա պատասխանի... զի մի իմաստնագոյն երեւեսցի յանձն իւր։

Առակք Սողոմոնի ԻԶ. 5.

I

Մենք մինչև այժմ լռել էինք և ոչինչ չէինք ասում Կարապետ եպիսկոպոսի և իր հրաժարականի մասին, որովհետև հրապարակի վրա չէր դրված. բայց այժմ քանի որ Կարապետ եպիսկոպոսի բարեհաճ ցանկութեամբ և թոյլտուութեամբ արդէն հրատարակված է այդ հրաժարականը, քանի որ ընթերցող հասարակութեան սեփականութիւնն է դարձել, մենք անբարեխղճութիւն ենք համարում լռելը, մանաւանդ որ լրագրական վէճերը մի տեսակ կուսակցական բնաւորութիւն ստանալով, բուն խնդիրը, նրա էութիւնն ու արժէքը յետ են մղվում։

Եթէ ճիշդ են Բիւֆօնի խօսքերը, թէ ոճը ինքը մարդն է, ապա Կարապետ եպիսկոպոսի այս հրաժարականը մի անգամ էլ գալիս է հաստատելու աւանդների կարդն անցած այս դարձուածը։

Ով չէ տեսել Կարապետ եպիսկոպոսին, եթէ ուշի ուշով կարդայ այդ հրաժարականը, կը համոզվի, որ գործ ունի ինքնահաւան, մեծամիտ, անհետևողական, իր մեծութիւնը ուրիշներին նսեմացնելու մէջ փնտրող, մի անձնաւորութեան հետ։

Եւ մենք յոյս ունենք ոչ միայն այս վերոգրեալ փաստերը հաստատելու, այլ և մի շարք ուրիշ բաժանմունքներ էլ, որոնք արձանագրած են պաշտօնական թղթերում։

II

Հրաժարականը սկսվում է այս խօսքերով. «Դուք ինձ վիրաւորեցիք» «սուտ էք խօսում» ասելով և դուրս արեցիք»։ Ապա գալիս է մի ամբողջ պատմութիւն, որ իբր այդ սուտը վերաբերվելիս է եղել Եփրեմ եպիսկոպոսին։ Թոյլ ենք տալիս ասելու, որ Կարապետ եպիսկոպոսը իր հրաժարագրի մէջ «ծածկել է» ճշմարտութիւնը։ Կարապետ եպիսկոպոսը հանգուցեալ Կաթողիկոսի մօտ ոչ թէ միայն Եփրեմ եպիսկոպոսի մասին է խօսել, այլ Թիֆլիսում, որոշ շրջաններում «խորհրդակցութիւններ» ունենալով, յանձնարարութիւն է ունեցել Էջմիածնում Կաթողիկոսի վրա ճնշումն գործ դնելու և եթէ հնարաւոր է Էջմիածնի ղեկը իրանց մարդկանց ձեռքը գցելու, իսկ դրա համար նա խօսել է ճեմարանի այժմեան դրութեան մասին, անուանարկելով ներկայ ղեկավար Բագրատ վարդապետին. խօսել է դիւանական խորհրդի մասին, որ իբր թէ անվստահելի անձնաւորութիւններ են ազգային-եկեղեցական շահի տեսակէտից, խօսել է այն «ընդհանուր դժգոհութեան» մասին, որի թարգմանը ինքն է հանդիսացել, և ի վերջոյ, որ Կաթողիկոսը ինքնուրոյն ոչինչ չէ անում, այլ ուրիշների թելադրութեամբ է գործում։

Հանգուցեալ Կաթողիկոսը, որ վերին աստիճանի գործերով հետաքրքրվող անձն էր և տեղեակ ամեն մի գործողութեան և $1^1/_2$ տարի անմիջական գործ ունենալով Էջմիածնի միաբանների հետ և ծանօթ լինելով նրանց ամեն մէկին, թէ ընդունակութեան, թէ ազնւութեան և թէ պարտաճանաչութեան հետ և Կարապետ եպիսկոպոսին լսելով ասել է՝ «դուք սուտ էք խօսում», այսինքն սուտ էք խօսում, որ ճեմարանն աւելի վատ է, քան առաջ, սուտ էք խօսում, որ դիւանի խորհրդի անդամները անվստահելի են, բայց երբ Կարապետ եպիսկոպոսը այս «սուտ էք խօսում»-ը լսելուց յետոյ կամեցել է էլի վիրաւորանք հասցնել Կաթողիկոսին նրան «փալասի» տեղ դնելով, այն ժամանակ ըստ ամենայնի կօրրեկտ, քաղաքավարի մարդը, համբերութիւնից դուրս է եկել և «դուրս, դուրս» է գոռացել այնքան բարձր, որ ձայնը լսելի է եղել երրորդ սենեակում։

Դեռ մի կողմ թողնենք այն ստերը, որ Կարապետ եպիսկոպոսը թոյլ է տուել ճեմարանի և դիւանական խորհրդի հասցէին. ասել և ներկայանալ իբրև Թիֆլիսի գիտակցող մասի ցանկութիւնների արտայայտիչ, նա ճշմարտութիւնը թագցրել է դրանից յետոյ էլ։

Դեռ չենք մոռացել այն հեռագիրները, որ նա լրագիրներում հրատարակեց, որ ինքը ոչ մի վիրաւորանք չէ հասցրել Կաթողիկոսին և միշտ յարգանքով է վերաբերվել և «Սուրհանդակի» թղթակցի բերանով էլ յայտարարեց, որ իբր, երբ Կաթողիկոսից «սուտ էք խօսում» բառը լսել է, «խորը գլուխը է տուել ու հեռացել»։

Մօտեցրէք հրապարակի վրա եղած այդ գրութիւններն իրար և դուք կը տեսնէք, թէ որքան կեղծիք և հակասութիւն կայ կատարված մի քանի օրվայ մէջ։

III

Կարապետ եպիսկոպոս իր հրաժարագրի մէջ է սուտ է խօսում. Նա ասում է, որ Կաթողիկոսը անբարեհաճ է եղել միշտ դէպի ինքը։ Սուտ է. եթէ Կաթողիկոսը անբարեհաճ լինէր, մի քանի ամիս առաջ լսելով, որ նա դուրս է եկել Ատրպատականի թեմը շրջելու, իր գոհունակութիւնն ու խրախոյսը չէր ուղարկի նրան, որը տպված է լրագիրներում. թէև շատ էլ արևուզը չէր խնդում, քանի որ վերջերը համոզվել էր նրա ինչ լինելու մասին, որի մասին յետոյ։

Երկրորդ սուտն էլ աւելի ծանր է և յանդուգն. նա ասում է, որ իբր թէ Կաթողիկոսը միջոցներ ձեռք չէ առել իր վարկը օտար հիւպատոսների առաջ բարձրացնելու և իբրև օրինակ բերում է մի պսակի դէպք, որտեղ թիւրքաց հիւպատոսը միջամտում և տղային պաշտպանում էր։

Այս սուտը ամենազզուելի տեսակիցն, որովհետև երբ ստացվել է Կարապետ եպիսկոպոսի թուղթը, որ թիւրքաց հիւպատոսը խառնվում է զուտ եկեղեցական պսակալուծական գործում, Կաթողիկոսը անմիջապէս Պօլիս պատրիարքին գրել է հարկաւոր դիմումն անել արտաքին գործերի մինիստրին և երբ հետևանքի մասին պատասխանն ուշացել է, վերստին կրկնութիւն է գնացել և այդ մասին գրվել է նրան ի գիտութիւն։ Պատրիարքի պատասխանն ստացվել է ուշ, այն ժամանակ, երբ Կարապետ եպիսկոպոսը Ղարադաղից անցել էր Ռուսաստան իր հայրենի գիւղը՝ Ցղնա, և Յուսիկ վարդապետին կանչել էր իր մօտ։ Դիւանապետը Յուսիկ վարդապետի (որ դիւանի խորհրդի անդամ էր և գործին տեղեակ) միջոցով լուր է ուղարկում նրան և բացատրում գործի եղելութիւնը։ Դիւանատունը կնքված լինելով, հնարաւորութիւն չունենք ամսաթւով և թղթերի №№-ով ապացուցանելու, թէ ինչ մեծ անբարեխղճութիւն և կոչման անվայել գործ է Կարապետ եպիսկոպոսի արածը, թղթեր, փաստեր եղած դէպքումն էլ յանդուգն սուտ խօսել։

Իսկ միւս դէպքի մասին, պէտք է Կաթողիկոսը Կարապետ եպիսկոպոսի չափ «քաղաքագէտ» լինէր, որ Փոխարքայի, արտաքին գործերի մինիստրի ու Թէհրանի դեսպանի միջոցով ազդէր Թաւրիզի հիւպատոսի վրա, որ սա Կարապետ եպիսկոպոսի հետ լաւ յարաբերութիւն ունենայ։

Միշտ այդպէս է, իրանք գործը կը փչացնեն, յետոյ կուզենան, որ ուրիշները ուղղեն։ (Դէպքը ծանօթ է Հ. Առաքելեանին, եթէ կամենում է, կարող է նա պատմել)։

Հրաժարագրի մի երրորդ սուտն էլ այն է, որ իբր թէ ինքը վերջին դէպքից վիրաւորված է հրաժարվում Ատրպատականի առաջնորդութիւնից։ Թէև հրաժարագիրը ուշի ուշով կարդացողը հէնց նրա մէջ կը գտնի հակասութիւնը, որովհետև այդ թղթի մէջ նա ասում է, որ քանի-քանի անգամ հրաժարվել է Ատրպատական գնալուց, որ թէ անցեալ տարի և թէ յետոյ նա չէ կամեցել գնալ և եթէ գնացել է, մինչև 1911 թւի մայիսը մնալու պայմանով։

Եթէ Կարապետ եպիսկոպոսը դեռ Կաթողիկոսի օծումից անմիջապէս յետոյ հրաժարվել է, յետոյ էլ համաձայնվել է գնալ որոշ պայմանաժամով, էլ այս ինչ նազ է. բայց ոչ, հանգամանքներ կան որ պիտի պարզել։

Օծման ժամանակ եկել էր Կարապետ եպիսկոպոսն էլ։ Էջմիածնում լուր կար, որ թեմ ունեցող վարդապետները պիտի ձեռնադրվեն. Կարապետ վարդապետը ուզենալով Կաթողիկոսի տրամադրութիւնն իմանալ, թէ ձեռնադրութիւն լինելու է թէ ոչ, հրաժարականի խնդիր է հանում և երբ իմանում է Կաթողիկոսի կարծիքը—հարկադրանք Ատրպատական գնալու—լռում է և սպասում։ Այն օրը, երբ Կաթողիկոսը սինօդի անդամներին կանչել էր խորհրդի եպիսկոպոսացուների մասին և տողերիս գրողը համարձակութիւն ունեցաւ ասելու, որ ինչ վերաբերում է Կարապետ վարդապետին, նա չը պէտք է ձեռնադրվի երկու պատճառով. նախ՝ որ նա չէ ցանկանում

Բագւում լոյս տեսած մի շարք աշխատութիւններ, ռուս և տեղական հիմնարկութիւնների մի քանի հրատարակութիւններ և այլն։

Յատուկ և լուրջ ուշադրութեան արժանի է մի նոր խոշոր ձեռնարկութիւն, որին վիճակված է մեծ և էական դեր կատարել մեր երկրի ուսումնասիրութեան գործում։ Դա այն ուսումնասիրութիւնն է, որ նախաձեռնել է կովկասեան վարչութիւնը ֆինանսների մինիստրութեան հետ միասին իրագործելու 1912 թւից հինգ տարվայ ընթացքում։

Այդ ուսումնասիրութեամբ պէտք է պարզվի կովկասեան ագարակութեան տնտեսական ուժը։ Պէտք է ուսումնասիրվեն հողի որակը և քանակը, հողատիրութեան եղանակը, հողագործի տարեկան եկամուտը, արդիւնաբերութեան վիճակը, տնտեսութեան վիճակագրական կազմը և այլն։

Այդ ուսումնասիրութեան համար, որ յայտնի է «կադաստրային» անունով, յատկացվում է երեք միլիօն րուբլի։

Այդպիսի մի խոշոր գործ, որի նմանները շատ քիչ են կամ չը կան նոյն իսկ Եւրոպական Ռուսաստանում, պէտք է գրաւի մեր առանձին ուշադրութիւնը աջակցելու նրա իրականացման կարելին չափ լիակատար կերպով։

Կովկասի տնտեսական ուսումնասիրութեան կարևոր և էական խնդիրը պէտք է առաջ մղվի այժմ առանձին մի եռանդով, որպէսզի կադաստրային ուսումնասիրութեան հետ զուգընթացաբար ընթացք ստանայ ընդհանուր տնտեսական ուսումնասիրութեան գործը այն լիակատարութեամբ՝ որը անհրաժեշտ է խիստ լուրջ և հոյակապ մի գործ առաջացնելու համար։

Ճիշդ է, այն նիւթերը, որոնք ժողովված են մեր երկրում, լուսաբանում են մեր արդիւնաբերութեան զանազան ճիւղերը, բայց նրանք մի կողմից հնացել են, միւս կողմից նրանք թերի են և երրորդ՝ նրանք անտես են առել շատ խոշոր խնդիրներ և արդիւնաբերութիւններ մեր երկրում։ Իբրև օրինակ կարող ենք արձանագրել, որ մինչև այժմ չեն ուսումնասիրված մեր երկրի ոչխարապահութիւնը, հողատիրութեան մի քանի ձևերը, մթերքների վաճառահանութեան խնդիրները, սերմաշրջանը գիւղատնտեսութեան մէջ և այլն։ Իսկ այդ յատուկ ուսումնասիրութիւնները մասնագիտական ուժեր են պահանջում իրանց աջող իրականացման համար։

Մեր տնտեսական կեանքով ծանօթանալ ցանկացողների և հասարակական ու վարչական հաստատութիւնների ինքնադեկավարման համար մենք չունենք կազմած մեր երկրի ուսումնասիրութեան վերաբերեալ եղած աշխատութիւնների գրականութիւնը, որը գաղափար տար, թէ ինչ է արված արդէն և ինչ է մնում կատարելու։

Հրաւիրելով Կայսերական Կովկ. Գիւղատ. Ընկերութեան անդամների լուրջ ուշադրութիւնը իմ յարուցած խնդրի վրա, ես առաջարկում եմ ընտրել մի յանձնաժողով, որը գրաղվէր Կովկասի տնտեսական ուսումնասիրութեան կազմակերպութեան խնդրով և մշակէր միջոցներ իրագործելու նրան այն լիակատարութեամբ, որը պահանջում է խնդրի մեծութիւնը և կարևորութիւնը։

Թաւրիզ գնալ. իր խօսքերն են այս թէ՝ «Ատրպատականն էլ ձեզ, եպիսկոպոսութիւնն էլ ձեզ, երբ մտաբերում եմ Թաւրիզի փողոցները, մազերս փշաքաղվում են», արժէ՞ այդպիսի մէկին ձեռնադրել մի թեմի վրա, որի փողոցները սարսուռ են ազդում. երկրորդ՝ որ Կարապետ վարդապետի վրա գործ կայ սինօդում, ինչ պատիւ կը բերի ձեռնադրողին և ձեռնադրվողին, եթէ վաղը նա դատվի իբրև եպիսկոպոս։ Կարապետ վարդապետը ձեռնադրվեց, սակայն խնդիրը նրանումն է, որ երբ Կարապետ եպիսկոպոսը լսում է այս խօսակցութեան մասին, Խորէն վարդապետին (այժմ եպիսկոպոս) պատահելով ասում է, ինչպէս կարող են չը ձեռնադրել. ես թեմ ունեմ և այլն»։

Ասում ենք, որ Կարապետ եպիսկոպոսը Թաւրիզի թեմի վրա նայել է միշտ իբրև առիթ եպիսկոպոսանալու և միշտ էլ ձգտել է փախչել՝ Կաթողիկոսը արդէն հասկացել էր նրա մտադրութիւնը և որոշել էր նրան այնտեղից չը հեռացնել, իսկ Կարապետ եպիսկոպոսին ձեռնտու էր այժմ հէնց հրաժարվել, քանի Թիֆլիսի թեմը թափուր էր. ահա թէ որտեղ է թաղված շան գլուխը։

Կարապետ եպիսկոպոսը դեռ անցեալ տարի յունվար թէ փետրվար ամսին գրել էր մի ընկերոջ, որ մինչև օգոստոս (1910 թ.) կը մնայ Թաւրիզում, այն ժամանակ Շուշու թեմի ընտրութիւնների հարցը կար։

IV

Կարապետ եպիսկոպոսը մի հիւանդութիւն ունի. նա ամեն կերպ աշխատում է վարչական պաշտօնեայ լինել։ Նա աստուածաբանական կրթութիւն է ստացել և իր ընկերակիցների շրջանում համարվում է ամենալաւ պատրաստվածը, գոնէ նրա բարեկամները այդ կարծիքն ունեն, բայց Կարապետ եպիսկոպոսը իր մասնագիտութիւնով այնքան օգտակար է եղել Էջմիածնին, որքան նրա վարչական պաշտօններից դուրս ազատ ժամանակը ներել է, իսկ այդ օգտակարութիւնը եթէ թւանշանով արտայայտենք, գուցէ կարելի լինի 2 նշանակել։

Նրա բարեկամները շատ անգամ են խորհուրդ տուել հեռանալ վարչական գործերից, որի մէջ կատարելապէս անշնորհք է և զբաղվել իր մասնագիտութեան վերաբերեալ գրականութեամբ, բայց նա, Կարապետ եպիսկոպոսը, անտես անելով իր բարեկամների խորհուրդը, շարունակում է աւելի ու աւելի վարչական պաշտօնէութեան և որքան կարելի է մեծ, ախորժելի պաշտօնի տիրանալ։

Թաւրիզը նրա «գործունէութեան» համար շատ նեղ է, որովհետև հասարակական ազատ կեանք չը կայ, ժողովուրդն աղքատ, առաջնորդարանը խարխուլ, ինչպէս ինքը չը լինի Ռուսաստանի թեմերում, ուր թէ աշխատանքը քիչ է, թէ աւելի կարգաւորված և մանաւանդ ռոճիկը շատ ու կանոնաւոր։

Եւ Կարապետ եպիսկոպոսը գիտէր Էջմիածնում, որ Շուշին ազատ է, Աշոտ եպիսկոպոսը հրաժարական է տուել, ինչու չը փորձել այնտեղի առաջնորդութիւնը ձեռք բերելու և կարծելով, որ մինչև օգոստոս խնդիրը կը վերջանայ, գրում է իր ընկերոջը, որ մինչև օգոստոս մնալու է Թաւրիզում։ Ի հարկէ անծանօթ չէր Կարապետ եպիսկոպոսին նաև Բեսսարաբիայի առաջնորդի երերուն դրութիւնը և նա աչք ունէր նաև այդ թեմի վրա...

Բայց Ռուսաստանի թեմերում առաջնորդական խնդիրը նոր փազիսի մէջ է մտնում և նա մեծ յոյս չունէր թէ կը կարողանայ մէկ կամ միւս տեղում առաջնորդ լինել, լսում, սպասողական դիրք է բռնում, մի քիչ իր յոյսերը հովին տալու համար դուրս է գալիս Ղարադաղ շրջելու և անցնում է իր հայրենի Ցղնա գիւղը։

Չը մոռանամ ասել, որ նրա Ռուսաստան եկած ժամանակ Թաւրիզի և հայաբնակ գաւառների մթնոլորտը թանձրացած էր և թեմի գլխաւորի ներկայութիւնը տեղում անհրաժեշտ։

Նա թոյլտւութիւն է խնդրում գալ Էջմիածին, բայց Վեհափառը հրամայում է գնալ իր պաշտօնատեղին. սակայն «միշտ յարգանքով դէպի Կաթողիկոսը վերաբերվող» եպիսկոպոսը այնուամենայնիւ գալիս է Էջմիածին։

Եթէ հանգուցեալ Կաթողիկոսը կրքոտ և յամառ մէկը լինէր, այսպիսի անհնազանդութեան համար Կարապետ եպիսկոպոսը շունչը Սևանում կամ Գեղարդում կառնէր, բայց հանգուցեալը մեծահոգութեամբ ընդունում է և ունկնդրութիւն շնորհում։

Կարապետ եպիսկոպոսը թոյլտւութիւն է խնդրում Թիֆլիս գնալու, Կաթողիկոսը պատուիրում է յայտարարութիւն տալ և այս «հնազանդ» եպիսկոպոսը փոխանակ յայտարարութեան, մի թղթի վրա գրում է «Իմ Թիֆլիս գնալու պատճառները» և մի ցուցակ ներքևում։

Հանգուցեալ Կաթողիկոսը արդէն Թաւրիզից առաջնորդի պաշտօնական թղթերից ծանօթ լինելով նրա ինչ սատիճան վայրիվերոյ գործին վերաբերվելը, այսպիսի գրած թուղթը բանի տեղ չէ դնում և թոյլ է տալիս գնալ։

Կարապետ եպիսկոպոսը եկել էր Թիֆլիս Ատրպատականի թեմի գործերի մասին, բայց իրօք իր բարերար Կաթողիկոսի վարկը գցելու (նա չէ քաշվել մի ընտանիքում, «փալաս» անուանել հայոց Հայրապետին)։

Այդ ժամանակ վախճանվում է Թիֆլիսի թեմի առաջնորդը և Կարապետ եպիսկոպոսը նոր եռանդ է ստանում իր համար հող պատրաստելու տրամադրութիւն ստեղծելու, դեռ թողնենք մի կողմ նրա դամբանականը, ուր նա այնքան անտակտ կերպով շօշափեց նոր առաջնորդ ընտրելու խնդիրը, մտնում է խմբագրանները խօսելու «Էջմիածնի ներկայ կացութեան և Թիֆլիսի առաջնորդութեան մասին»։

Եւ այսպէս «Թաւրիզի գործերը» կարգադրելով վերադառնում է Էջմիածին ու յանդիմանում Կաթողիկոսին նրա չունեցած պակասութիւնները և դուրս վռնդվում վեհարանից։

Այո, Կարապետ եպիսկոպոսը մի ոտքը Ատրպատականի առաջնորդութեան վրա պահած միւս ձեռք ու ոտով շօշափում է Ռուսաստանի թեմերը։

V

Կարապետ եպիսկոպոսի հրաժարագրի մէջ մի ուրիշ զաւեշտական կտակ կայ, որի վրա պիտի հրաւիրել ընթերցողի ուշադրութիւնը։

Նա երկար ու բարակ թւում է այն գործերը, որ վերադառնալուց յետոյ պիտի Թաւրիզում իրագործէր, եթէ Վեհափառի հովանաւորութիւնը վայելէր, նա թւում էր 13 ցանկութիւններ, բարւոքելու էր ժողովրդի անտանելի դրութիւնը, աջողելու էր կրթական գործը կանոնաւորելու, պիտի լաւացնէր իր յարաբերութիւնը ռուսաց հիւպատոսի հետ, միջոցներ պիտի գտնէր առաջնորդարանը վերաշինելու և այլն և այլն, և այս բոլորը մինչև 1911 թ. մայիս ամիսը, այսինքն 6 ամսվայ մէջ։

Եւ դեռ մենք համարձակութիւն ունենք նրան վարչական անընդունակ և անշնորհք մարդ անուանել։

Այո, այդ համարձակութիւնը տալիս են մեզ Կարապետ եպիսկոպոսի անցեալ գործունէութեան, նրա վարչական ձիրքերի գոհարները, որոնք արձանագրված են սինօդի օրագրութիւնների մէջ դեռ Խրիմեան կաթողիկոսի օրով. այդ համարձակութիւնը տալիս է մեզ Կարապետ եպիսկոպոսի Ատրպատականի թեմում 3 տարվայ պաշտօնավարութիւնը. մենք միայն այս 3 տարում գիտենք, որ իր անշնորհք վարչագիտութեամբ առաջնորդարանի համակրութիւնն ու վարկը ձգել է Պարսից կառավարութեան առաջ (իր ընկերոջը գրած նամակից եմ վերցնում այս կտորը), ձգել է վարկը Թիւրքաց և մանաւանդ ռուսաց հիւպատոսների առաջ, 3 տարվայ ընթացքում չունի իր նախաձեռնութեամբ կատարած մի գործ, և մի մարդ, որ 3 տարում ոչինչ շինելու տեղ միայն աչք է հանել, այսօր ուզում է հաւատացնել մեզ, թէ 6 ամսում կարելի է կարգի գնել մի գործ, որ երկար տարիների կարօտ է և այն էլ այն եռանդով, ինչ որ ունի Կարապետ եպիսկոպոսը, որի ոտները Թաւրիզումն են, բայց գլուխը Ռուսաստանում, որտեղից ամեն մի րոպէ աշխատում է դուրս փախչել, քանի որ իր փափագին հասած—եպիսկոպոսացած է։

Նա իր բարենորոգումների ծրագրի մէջ կենտրոնական դպրոցի մասին այնպէս է գրել, որ կարդացողը կարծէ թէ նրա ուղեղի ծնունդն է կենտրոնական դպրոցի գաղափարն ու իրագործումը. ոչ, հազար անգամ ոչ. կենտրոնական դպրոցի գաղափարը յղացել է նախկին ծ. վարդապետ Եղիշէ Մուրադեանը, տեղը գնել է նոյն Մուրադեանը, գումարի մեծագոյն մասը, 23,000 ր. նրա ժամանակ է վճարված։ Կարապետ եպիսկոպոսը չէ, եթէ Ղուկաս վարդապետն էլ լինէր, այդ դպրոցը գլուխ կը գար, ի զուր է աշխատում նա ուրիշի գաղափարները սեփականել։

Այժմ նա գնացել է, տեսնենք թէ ինչ քաջարի գործունէութիւն ցոյց կը տայ։

VI

Կարապետ եպիսկոպոսը իր հրաժարագրի մէջ այն միտքն է յայտնում, որ Կաթողիկոսի վերաբերմունքը բացասական է դէպի ինքը, շնորհիւ շրջապատողների բամբասանքի, իր ներկայութիւնը հաճելի չէ շրջապատողների համար և որ ինքը ճշմարտութիւններ է ասում, որովհետև «փոքրութիւնից սուտ խօսելու վատ յանցանքը չէ ունեցել»։

Մենք հաւատում ենք, որ փոքր ժամանակ գուցէ Կարապետ եպիսկոպոսը չէ ունեցել այն յանցանքները, ինչ որ նրա մէջ երևան են եկել վերջում, բայց որ այժմ նա շատ հեռու է ճշմարտութիւնից, մենք դրա համար բերեցինք մի քանի ապացոյցներ։

Ովքեր են այդ եպիսկոպոսի ներկայութիւնից վախեցողները, չէ՞ որ միայն 3 տարի է ինչ նա հեռացել է Էջմիածնից, չէ՞ որ նրա ներկայութիւնը լի ու լի վայելել ենք մենք տասնեակ տարի և կարող է ցոյց տալ գոնէ մի դէպք, երբ աշխատած լինեն նրան Էջմիածնից հեռու պահելու. երբէք չէ եղել և չի էլ լինել. գուցէ նա իրան շատ անարկու է երևակայում։

Այսպէս, նրան ոչ ոք չէ մտածել հեռու պահել, իսկ տողերիս գրողի անձնական կարծիքն է եղել, որ Կարապետ եպիսկոպոսը երբէք դրսի վարչական պաշտօններ յանձն չը պիտի առնի, այլ պիտի մնայ Էջմիածնում և իր մասնագիտութեամբ զբաղվի, բայց հակառակ մեր այս ցանկութեան ինքը, Կարապետ եպիսկոպոսն է աշխատել Էջմիածնից դուրս գնալ այն ժամանակ, երբ ներսի դրամական հաշիւների հետ կապ ունեցող պաշտօնները ուրիշների ձեռքումն են եղել, կամ Էջմիածնում հաց չէ եղել։

Իսկ թէ ինչու հանգուցեալ Կաթողիկոսը վերջերս անբարեհաճ էր դէպի Կարապետ եպիսկոպոսը, այդ ունէր իր շարժառիթը. նա, ինչպէս վերև ասացինք, հետաքրքրվում էր գործերով, ծանօթ էր վատնումների խնդրին որոնք բասեր չեն, այլ պաշտօնական թղթեր. ծանօթ էր հայ-թաթարական ընդհարումների ժամանակվայ ծախքերին, ծանօթ էր Սաստուածաշնչի 2,000 ր. պատմութեան, որի 1000 րուբլին ինքն էր կոնդակով ներել, ծանօթ էր այն բանին, որ Կարապետ եպիսկոպոսը Խրիմեան կաթողիկոսից զանազան ժամանակ 200-ով, 300-ով, 500-ով նպաստ ստանալուց զատ, 500 ր. փոխարինաբար է ստացել և այս ու սրանց նման փաստացի բացասական յատկութիւններ տեսնելուց յետոյ կարող էր նրա մէջ յարգանք մնալ և ի սրտէ չը ցնցվար, որ իր ձեռքը դրել է այդպիսի անձի վրա։

Եւ դեռ նա համարձակութիւն ունի իր հրաժարագրի մէջ գրել, «որ ես չեմ մոռնի և չեմ վերցնի ինձ վրա այն դառն անարգանքը, որի առարկայ կամեցաք ինձ դարձնել, այլ փակված համարելով իմ առաջ Վեհարանի դռները՝ կը հասկանամ միանգամայն, թէ ի՞նչ ընթացք է մնում՝ բռնել ինձ Ձերդ Սրբութեան ակներեւ անբարեհաճութեան եւ բացարձակ անվստահութեան հանդէպ»։ (Ընդգծումը մերն է)։

Եւ այսպիսի մի անձը համարձակութիւն ունի «մարդուկներ» անուանել Կաթողիկոսին շրջապատող մարդկանց—դիւանական խորհրդի անդամներին, որոնք այն միաբանութիւնից են ընտրված, ուր ինքն էլ քունէ էր մտել և սնացել։

Եթէ մարդ լինելու համար պիտի լինել զեղծարար, դրամներ իւրացնող, հաւատարիմ դէպի Էջմիածնի շահերը, կպչել Էջմիածնին երբ հւթ կայ, իսկ չեղած ժամանակ բաղդ որոնել ուրիշ տեղերում, այժմ մենք դեռ մարդ չենք դարձել, մարդուկներ ենք։

Առ այժմ այսքան։

Մատթէոս վարդապետ

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՈՒԼ ԶԻՆԳԷՐ

Հեռագիրը լուր բերեց, որ վախճանվեց գերմանական րէյխստագի պատգամաւոր, սօցիալ-դեմօկրատական կուսակցութեան յայտնի գործիչ Պաուլ Զինգէրը։

Զինգէրը ծնվել է 1844 թւին, նա ցեղով հրէայ է. աւարտել է րէալական դպրոցի դասընթացքը և եղբօր հետ միասին հիմնել է կանանց վերարկուների ֆաբրիկա։ 1884 թւից նա ընտրվում է րէյխստագի անդամ սօցիալ-դեմօկրատական կուսակցութեան կողմից։ 1886 թ. աքսորվեց Բերլինից սօցիալիստների նկատմամբ հրատարակված օրէնքի հիման վրա, բայց յետոյ վերադարձաւ և մինչև վերջին օրերը ապրում էր այնտեղ, նուիրելով իր կարողութեան մեծ մասը կուսակցութեանը։ Նրա հակառակորդները շատ էին խօսում և գրում, որ նրա կեանքը համապատասխան չէ նրա համոզմունքներին և «Զինգէր և ընկ.» ֆաբրիկայի աշխատաւորուհիների ծանր դրութեան մասին։ Երբ Զինգէրը դատ բացեց մի լրագրի դէմ զրպարտութեան համար, նա ապացուցեց, որ նրա աշխատաւոր կանայք աւելի լաւ պայմանների մէջ են, քան ուրիշ գործարաններում, և որ բանւորական ցածր աշխատավարձը» և երկար բանւորական օրը բացատրվում են արտադրութեան պայմաններով կապիտալիստական կազմի տիրապետութեան ժամանակ։ Հռետորական տաղանդը դասեց Զինգէրին կուսակցութեան գործիչների առաջին շարքերում։ Կուսակցութեան համագումարներին մեծ մասամբ նա էր նախագահ ընտրվում։

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

✦ Կ. Պօլսի Մաքրիգիւղ թաղի մէջ կատարված լինելով հայոց ազգային ժողովի երկու երեսփոխանների ընտրութիւն, երեսփոխաններ ընտրվել են ձայների ճնշիչ մեծամասնութեամբ կենտրոնի խմբակցութեան կամ սահմ.-ռամկավար ուղղութեան պատկանող Արշակ Ալպօյաճեան և Յովհ. Արշակունի։

✦ Թիւրքաց կառավարութիւնը պաշտօնապէս հերքում է այն տեղեկութիւնը, երբ Եմէն ուղարկված զօրքերի մէջ խօլերա է երևացել։

✦ Բժաւոր տիֆը Րօստով Դ./վրա սաստկանում է։ Հիւանդութիւնը մուտք է գործել բանտը։

✦ Խարբինի քաղաքային ինքնավարութեան նախագահը յայտնել է, որ սանիտարների մէջ նկատվել են զեղծումներ—գողութիւն և կաշառակերութիւն։

✦ Սեվաստոպոլից «У. Р.»-ին հեռագրում են, որ ծովային գինապահեստից մեծ թւով զէնք յափշտակելու առիթով կատարվում են բազմաթիւ խուզարկութիւններ։ Ձերբակալված են մի խումբ հայեր։

✦ 1910 թւին ամբողջ Ռուսաստանում խօլերայով հիւանդացել են ընդամենը 191,076 մարդ, ետել՝ 88,716 մարդ։

✦ Ռուսաց կառավարութեան պահանջով Բրիւսէլում ձերբակալվել է լեհ-ուսանող Նիմանսկին, որ մեղադրվում է զաղտնի ոստիկանութեան գործակալի սպանութեան մէջ։ Բոլոր ուղղութիւնների մամուլը, պնդում է ձերբակալվածին չը յանձնելու վրա։

✦ Ֆինլանդական մինիստրը Պետական Դումային ներկայացրեց ֆինլանդական ծառայութեան կանոնադրութիւնը փոփոխելու օրինագիծ։

✦ Մ. Զերնիշեվը հրաժարվեց Լոնային ինստիտուտի պրոֆեսորի պարտականութիւնից և դասախօսութիւններ կարդալուց։

✦ Բրիւսէլից հեռագրում են, որ Վիլհէլմ կայսրի ծննդեան օրը Բրիւսէլում, Անտվերպէնում և Լիէժում տեղի են ունեցել մի քանի արիւնահեղ ընդհարումներ գերմանացիների և բէլգիացիների միջև։

✦ Անտվերպէնում ժողովվել են 1,400 ռուս գաղթականներ, որոնք ցանկանում են վերադառնալ Ռուսաստան, բայց նրանց թոյլ չեն տալիս ոտք դնել գերմանական հողի վրա։

✦ Աշխատանքի գեներալ-կոնֆեդէրացիան հրովարտակ հրատարակեց, որի մէջ յայտնում է, թէ Կոտոկիի մահվան համար վրէժ կը լուծվի։

✦ Աւստրիական սօցիալ-դեմօկրատները Աւստրիայում նշանակեցին 60 ժողովներ գինւորական արտակարգ բիւջէի դէմ բողոքելու համար։

✦ Աթէնքում վախճանվեցին գեներալներ Կորպասը՝ նախկին մինիստր, և Մակրիսը՝ ազգային ժողովի ժամանակաւոր նախագահ։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԲԺԻՇԿ
Վ. ԱՐԾՐՈՒՆԻ
Աչքանջի, քթի, բկի,
հիւանդութիւններ,
Ընդունել (առաւօտեան 9—1 ժամը.
լութիւնը (երեկոյեան 5—7 ժամը.
Վելեամինօվսկայա փ. № 13, տ. Սէյլանովի, 3-րդ գիմնազիայի կողքին։
(օ. մ.) 1227. 100—34

ԲԺԻՇԿ
Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ
ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԵՐԵԽԱՅՈՑ
ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Առանձնապէս ՍՏԱՄՈՔՍԻ և ԱՂԻՔՆԵՐԻ
հիւանդութիւններ։
Ընդունելութիւն (10—11 ժ. առ. (երեխաների)
ամեն օր (5—7 ժ. երեկ. (ընդհանուր)
Միքայէլեան փող., № 36. Տէլէֆօն № 388.
(ե. հ. կ.) 909. 100—86

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Ա. ՔԱԹԱՆԵԱՆ
ՆԵՐՔԻՆ և ՁՂԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Ընդունել. ամեն օր (առաւօտ. ժ. 9—12
(երեկոյեան ժ. 5—7
(ե. հ. կ.) 1254. 100—27

ՖԵԼԴՇԵՐԱԿԱՆ ԿԱԲԻՆԷՏ
ՄԵԴԻՑԻՆԱՅԻ
ՖԵԼԴՇԵՐ-ՄԱՍՍԱԺԻՍ
Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆ
Պատարում է սրսկումներ, վէրքի փաթաթումն, զաքսումն (втиранiе) և այլն։ Բժշկական ...
Семеновская ул. № 9.
(կ. հ.) 913. 50—42

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԶԳԵՍՏ 2 ՌՈՒԲԼՈՎ
2 զգեստ 4 ռուբլով։ Տղամարդ. հագուստ. ... г. ЛОДЗЬ, к. въ фабрику шерстяныхъ издѣлiй ЗИГМУНТА РОЗЕНТАЛЯ.
Թղթակցութիւնները ռուսերէն։
(ա. օ.) (B.5255) 41. 10—5

ԶԳԵՍՏ 2 ՌՈՒԲԼՈՎ
2 զգեստ 4 ռուբլով։ Տղամ. հագուստ. ... г. ЛОДЗЬ, л. въ фабрику шерстяныхъ издѣлiй ЗИГМУНТА РОЗЕНТАЛЯ.
Թղթակցութիւնները ռուսերէն։
(ա. օ.) (B. 5300) 42. 10—5

ԶԳԵՍՏ 2 ՌՈՒԲԼՈՎ
2 կօստիւմ 4 ռուբլով։ Տղամ. հագուստ. ... Առանց բեխի, լրիւ երաշխաւորութիւն։ Եթէ չը հաւանվի յետ ենք վերցնում։ Պահանջները հասցէագրել. г. ЛОДЗЬ, м. въ фабрику шерстяныхъ издѣлiй ЗИГМУНТА РОЗЕНТАЛЯ.
Թղթակցութիւնները ռուսերէն։
(ա. օ.) (B.5323) 43. 10—5

ԵՐԿԱԹԷ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՎԵՀԱՓԱՌ ԻԶՄԻՐԼԵԱՆԻ յիշատակին նուիրված Տարազի յատուկ №-ալմանախի 28 պատկերը այլ հատով չէ վաճառվում. սակաւաթիւ օրինակները կը տրվեն բացառապէս նրանց, որոնք միանուագ բաժանորդ կը գրվեն ԱՂԲԻՒՐԻՆ, ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԻ և ՏԱՐԱԶԻ ուղարկելով բաժանորդագնի հետ ևս 2 ր.։ Սրանք կը ստանան ալմանախի №-ը, 18 գոյնով Վեհափառ Իզմիրլեանի Սանահնի զարաւոր հոյակապ կամարների տակ մեծադիր պատկերը, 1911 թ. օրացոյց, 6 տեսակ պօստ-կարտեր Վեհափառ Իզմիրլեանի և նրա շուրջը։

Մինչև Մեծ-Պասը նրանք, որոնք կամենում են զարդարել իրանց տունը Վեհափառ Իզմիրլեանի 18 գոյնով մեծադիր պատկերով, պէտք է ուղարկեն 1 ր. 50 կ.։ Պատկերը կուղարկվի յատուկ խողովակի մէջ։ Վերաւիր վճարով՝ 2 ր.։ Դիմել՝ ТИФЛИСЪ. Редакцiя „АГБЮРЪ-ТАРАЗЪ".

ԱՂԲԻՒՐԻ, ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԻ, ՏԱՐԱԶԻ տարեկան բաժանորդագինը պրէմիաներով, յաւելուածներով 10 ր. (արտասահման 18 ր.), դպրոցական աշակերտի հասցէով 5 ր.։
(հ. ու.) 30. 0—3

Առևտրի և Արդիւնաբերութեան մինիստր. տնօրինութեան ներքոյ գտնվող
Տ. Մ. ՓԻԼՈՅԵԱՆԻ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ
ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ
Թիֆլիս, Միքայէլեան պր. 24/4.
Տալիս են երկսեռ անձերին մասնագիտական առևտրական կրթութիւն։
Դասընթացքն աւարտողներին տրվում են ատտեստատներ։
Գործնական գրագրութիւնները կատարվում են կուրսերում՝ Լոնդոնի Pitman և Պարիզի Pigier դպրոցների ձևով կազմակերպված Muster-Comptoir-ում։ Նիւթերն առնվում են բնօրինակներից։ Առարկաներն են. ա) պարտադիր. 1) Հաշւապահութիւն (պարզ, իտալ., գերմ., ֆրան., ամերիկական, բանկային և գործարանական). 2) Առևտրական թւաբանութիւն. 3) Քաղաքատնտեսութիւն. 4) Օրէնսգիտութիւն (առևտրական իրաւունք, մուրհակի կանոնադրութիւն). 5) Առևտրական թղթակցութիւն. 6) Թւաբանութիւն հաշւիչ վրա. 7) Վայելչագրութիւն, արագագրութիւն (ամենավատ ձեռքի ուղղումը). բ) ոչ պարտադիր. 1) օտար լեզուներ. 2) ստեղծագրութիւն. 3) գակտիլլօգրաֆիա (ըստ մեքենաների և այլ.) և 4) առևտր. թղթակցութիւն օտար լեզուներով։ Զբաղմունքները կատարվում են և ցերեկ և երեկոյեան։ Աշակերտների թիւը սահմանափակված է։ Պարապմունքների սկիզբը յունվարի 15-ին։ Խնդիրների ընդունելութիւնը 10-12 և 4 7 ժամը։ Ծրագիրը և կանոնները ուղարկվում և տրվում են ձրիաբար կուրսերի շենքերում։
Կուրսերի հիմնադիր՝ առևտր. գիտութեան կանդիդատ՝ Տ. ՓԻԼՈՅԵԱՆ
(ա.օ.) 24. 0—10